

UNIVERZITET U BEOGRADU
Ekonomski fakultet

Г

Regulacija regulatornih tela u energetici

MASTER RAD

Mentor: Prof. Dr. Miomir Jakšić

Kandidat: Ljubica Stojanović
Broj indeksa: MA 2073/2022

Beograd, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Student/kinja: Ljubica Stojanović

Broj indeksa: NA 2073/2022

Autor/ka maste rada pod nazivom:

„Regulacija regulatornih tela u energetici“

Potpisivanjem izjavljujem:

- da je rad isključivo rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada;
- da sam rad i mišljenja drugih autora koje sam koristio/la u ovom radu naznačio/la ili citirao/la u skladu sa Uputstvom;
- da su svi radovi i mišljenja drugih autora navedeni u spisku literature/referenci koji su sastavni deo ovog rada i pisani u skladu sa Uputstvom; o da sam dobio/la sve dozvole za korišćenje autorskog dela koji se u potpunosti/celosti unose u predati rad i da sam to jasno naveo/la;
- da sam svestan/na da je plagijat korišćenje tuđih radova u bilo kom obliku (kao citata, parafraza, slika, tabela, dijagrama, dizajna, planova, fotografija, filma, muzike, formula, veb sajtova, kompjuterskih programa i sl.) bez navođenja autora ili predstavljanje tuđih autorskih dela kao mojih, kažnjivo po zakonu (Zakon o autorskom i srodnim pravima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012), kao i drugih zakona i odgovarajućih akata Univerziteta u Beogradu;
- da sam da sam svestan/na da plagijat uključuje i predstavljanje, upotrebu i distribuiranje rada predavača ili drugih studenata kao sopstvenih;
- da sam svestan/na posledica koje kod dokazanog plagijata mogu prouzrokovati na predati master rad i moj status;
- da je elektronska verzija master rada identična štampanom primerku i pristajem na njegovo objavljivanje pod uslovima propisanim aktima Univerziteta.

Beograd, 03. 06. 2024

Potpis Ljubica Stojanović

Izjava o korišćenju

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog naziva master ekonomiste, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta.

Ovlašćujem biblioteku Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta da u svoj digitalni repozitorijum unese moj završni (master) rad pod naslovom:

„Regulacija regulatornih tela u energetici“

koji je moje autorsko delo .

Završni (master) rad sa svim priložima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moj završni (master) rad, pohranjen u Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta i dostupan u otvorenom pristupu, mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u CC BY licenci Kreativne zajednice (Creative Commons), a kojom je dozvoljeno umnožavanje, distribucija i javno saopštavanje dela, i prerade, uz adekvatno navođenje imena autora, čak i u komercijalne svrhe

Potpis autora

U Beogradu, 03.06.2024.

Lejduša Čizarić

SADRŽAJ

Uvod.....	1
1. Institucije i upravljanje u energetsom sektoru.....	2
1.1 Međunarodna agencija za energetiku (IEA).....	4
1.2 Međunarodni energetski forum (IEF).....	7
1.3 Svetska trgovinska organizacija (WTO).....	7
1.4 Energetska tržišta.....	9
1.5 OPEK.....	11
1.6 Tržište prirodnog gasa.....	12
1.7 Tržište električne energije.....	13
1.8 Organizaciona razlika energetskih subjekata.....	14
1.9 Konkurencija na Evropskim energetskim tržištima.....	16
1.10 Energetsko upravljanje u Srbiji.....	21
2. Energetska sigurnost i privredna aktivnost.....	22
2.1 Energetska sigurnost.....	22
2.2 Osnovni faktori koji utiču na energetska bezbednost.....	23
2.3 Cena električne energije.....	27
2.4 Proizvodnja energije iz obnovljivih izvora.....	28
3. Energetski regulatori u Južnoj Evropi.....	29
3.1 Energetski regulatori Jugoistočne Evrope.....	29
3.1.1 Agencija za energetiku Republike Srbije (AERS).....	29
3.1.2 Regulatorni ured za energiju (RUE).....	31
3.1.3 Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne delatnosti (REGAGEN).....	32
3.1.4 Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK).....	33
3.1.5 Hrvatska energetska regulatorna agencija (HERA).....	35
3.1.6 Regulatorna komisija za energetiku i vodu (EWRC-energy and water regulatory commission).....	35
3.1.7 Albanska regulatorna uprava za energiju (ERE- Albanian Energy Regulator Authority).....	35
3.1.8 Regulatorna komisija za energetiku (RKE).....	36
3.1.9 Regulatorno telo za energiju (RAE- Regulatory Authority for Energy).....	37
3.1.10 Energetska zajednica za Jugoistočnu Evropu.....	37
3.2 Energetski regulatori Jugozapadne Evrope.....	38
3.2.1 Španska nacionalna komisija za tržišta i konkurenciju (CNMC).....	38
3.2.2 Regulatorni organ za energetske usluge Portugala (ERSE).....	39
3.2.3 Italijanski regulatorni organ za energiju, mreže i životnu sredinu (ARERA).....	41
4. Energetski regulatori u Zapadnoj Evropi.....	42
4.1 Belgijska komisija za regulaciju električne energije i gasa (CREG).....	42
4.2 Holandska uprava za potrošače i tržišta (ACM).....	43
4.3 Luksemburški Institut za regulaciju (ILR).....	45
4.4 Regulatorna komisija za energetiku (CRE).....	46
4.5 Komisija za regulaciju komunalnih usluga (CRU).....	48
4.6 Energetski regulator u Velikoj Britaniji (OFGEM).....	49
5. Energetski regulatori u Severnoj Evropi.....	50
5.1 Danski regulator za komunalne usluge (DUR).....	50
5.2 Finska agencija za energetiku.....	50
5.3 Švedska inspekcija za energetska tržišta (Ei).....	51
5.4 Norveški energetski regulatorni organ (NVE-RME).....	51
5.5 Nacionalna uprava za energetiku Islanda (OS).....	52
6. Energetski regulatori u Centralnoj Evropi.....	52
6.1 Mađarski regulatorni organ za energetiku i javna preduzeća (MEKH).....	52
6.2 Regulatorna kancelarija za energiju (The Energy regulatory office - ERO).....	53
6.3 Regulatorna kancelarija za mrežnu industriju (URSO).....	54
6.4 Nacionalni regulatorni organ u oblasti energetike (ANRE).....	54
6.5 Nemački autoritet za infrastrukturu (Bundesnetzagentur).....	56
Zaključak.....	57
Literatura.....	58

Uvod

Proizvodnja energije se, prema važnosti, nalazi u istoj grupi delatnosti kao i proizvodnja sirovina i hrane kao i obezbeđivanje potrebnih količina vode za piće. Zaostajanje u tim oblicima proizvodnje negativno deluje na ekonomski rast i razvoj zemalja i regiona u celini. Problemi razvoja energetskeg sektora se ne mogu posmatrati odvojeno od od ukupnog društveno-ekonomskog razvoja neke zemlje i međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa.

Energija nam omogućava da ispunimo naše osnovne ljudske potrebe. Energetski put na kojem se trenutno nalazimo je neodrživ. Naše masovno sagorevanje fosilnih goriva, uglja i prirodnog gasa oslobađa tone i tone ugljen-dioksida u atmosferu uzrokujući da se globalna klima zagreva destruktivnim tempom. Sve manje konvencionalnih rezervi čine ova goriva sve skupljima za ekstrakciju i primoravaju kompanije da se upuste u nekonvencionalnu proizvodnju nafte i gasa, što sa sobom nosi niz ekoloških i društvenih briga. Uzvodni sektor nafte i gasa i dalje je povezan sa korupcijom, lošim upravljanjem i kršenjem ljudskih prava. Oko četvrtina svetske populacije nema pristup električnoj energiji i osnovnim uslugama koje ona pruža. Energetska regulacija predstavlja skup mera u energetskeg sektoru i mehanizama za njeno sprovođenje koji su institucionalno kontrolisani. Na energetskeg tržištu se javlja potreba za uvođenjem ekonomske regulacije kada ne postoji mogućnost da se stvore konkurentni uslovi na tržištu i kada je potrebno sprečiti zloupotrebu od strane monopoliste korišćenjem tržišne moći.

Regulacija je potrebna u oblastima gde konkurencija ne funkcioniše ili pravno nije dozvoljena. Najveći ciljevi regulatora su:

- Zaštita interesa potrošača
- Obezbeđivanje finansijske solventnosti učesnika u privredi
- Obezbeđivanje jednakih uslova i nediskriminaciju svih učesnika
- Ohrabrivanje konkurencije

Regulacija mora ravnomerno da ispunjava dužnosti kako prema regulisanim kompanijama tako i potrošačima, balansira između troškova i dobiti regulatornog sistema.

U ovom radu će biti objašnjeno poslovanje energetskeg regulatora Severne, Zapadne, Južne i Centralne Evrope kroz definisanje njihovih glavnih poslova, načina finansiranja, organizacije i međunarodnih aktivnosti. Rad se bavi statusom i ulogom regulatornih tela u Evropi, institucijama u energetskeg sektoru i energetskeg bezbednošću.

1. Institucije i upravljanje u energetsom sektoru

Nafta i gas su robe sa kojima se trguje na globalnom nivou. Tržišne sile potražnje i ponude, posredovane mehanizmom cena, su ključni faktori u određivanju nivoa ulaganja, kao i proizvodnje i potrošnje nafte i gasa. Ova tržišta, kao ni bilo koja druga, ne funkcinisu bez institucija. Prema definiciji koju je razvio Douglas North pre skoro dve decenije, institucije se mogu definisati kao pravila igre prema kojima učesnici igraju.¹ Institucije se sastoje od formalnih pravila (propisa, zakona) i neformalnih ograničenja (koncencija, normi) i obično obuhvataju neki oblik mehanizma sprovođenja.

Institucije se mogu klasifikovati prema različitim principima, prema izvoru (javne, privatne ili javno-privatne), sprovođenju mehanizma i funkciji (ono što rade ili bi trebalo da rade).

Prema važnosti uloge institucija u pokretanju energetskeg tržišta, institucije na međunarodnom energetsom tržištu se mogu grupisati u tri tipa:

1. Neke institucije su dizajnirane da ispravljaju tržišne neuspehe. Međunarodna tržišta nafte i gasa nisu savršena. Velike nacije koje troše energiju su, prateći šokove cena nafte 1973-1974, osnovale IEA (The International Energy Agency). Pored toga što deluje kao izvor statistike tržišta energije, IEA je uvela posebna pravila za dva specifična mehanizma upravljanjem kratkoročnim snabdevanjem (rizikom): Međunarodni energetske program (IEP, osnovan 1974. godine) i Koordinirani mehanizam za reagovanje u vanrednim situacijama (CERM, osnovan 1979.). IEP je uspostavio nacionalne rezerve nafte za vanredne situacije među članicama. Oslonac okvira je sistem rezervi država članica IEA, koji održavaju obavezne rezerve nafte za vanredne situacije (strateške rezerve nafte ili SPR) ekvivalentne vrednosti od najmanje dvadeset dana njihovog uvoza nafte. SPR (strategic petroleum reserves) omogućava izvlačenje zaliha (oslobađanje rezervi) tokom krize, uz istovremeno smirujući efekat na globalne cene.
2. Određene institucije su dizajnirane da smanje transakcione troškove (npr. deljenjem i širenjem informacija). Primeri ovih institucija uključuju mehanizme za podsticanje dijaloga između potrošača i proizvođača, kao što Međunarodni energetske forum (IEF). IEF ima ulogu da promoviše neformalni dijalog. Proizvođači i potrošači imaju primarni interes da promovišu transparentnost bez obzira na to što se potrošači i proizvođači obično ne slažu oko nivoa cena. Veća transparentnost bi smanjila neizvesnost na međunarodnom energetsom tržištu, a time i troškove prilagođavanja i za potrošače i za

¹ North, Douglass C. (1990.) "Institutions, Institutional Change, and Economic Performance".

proizvođače. IEF poboljšava međusobno razumevanje i omogućava diskusiju o dugoročnim pitanjima između proizvođača i potrošača. IEA-ine aktivnosti prikupljanja i razmene podataka su primer smanjenja troškova transakcije. Baza podataka koju održava međunarodna agencija za energetiku je ključni alat pomoću kojeg tržišni akteri mogu poboljšati svoje znanje o sadašnjim i budućim nacionalnim, regionalnim i globalnim nivoima potrošnje, čime se podstiče sigurnost planiranja.

3. Neke institucije su dizajnirane da postavljaju pravila i standarde za tržišnu razmenu. Ove institucije propisuju, podstiču ili ograničavaju određena ponašanja na strani učesnika na tržištu. Na međunarodnom nivou ovo uključuje pravila koja postavljaju i ispituju tela kao što je Svetska trgovinska organizacija (STO). Primarni cilj multilateralnog sistema kako ga je uspostavila STO je da obezbedi uzajamni pristup tržištu bez prepreka. Otuda je trgovina energentima pokrivena pravilima Svetske trgovinske organizacije.

Ugovor o energetskej povelji (ECT) je još jedna institucija koja postavlja pravila. ECT, zaključen 1994. godine, eksplicitno se bavi energetskeim sektorom, posebno prirodnim gasom, naftom i naftnim derivatima. Strane ECT uključuju zemlje proizvođače (kao što je Rusija), zemlje potrošače (evropske) i zemlje tranzita (kao što je Ukrajina). ECT uspostavlja jasno definisan skup pravila za investicije, tranzit i trgovinu u energetskeim sektoru, dopunjen mehanizmom za rešavanje sporova. Neke države potpisnice još uvek nisu ratifikovale sporazum i zbog toga ECT se primenjuje samo privremeno od strane određenih ključnih aktera, uključujući Rusku Federaciju. Mehanizmi sprovođenja variraju u zavisnosti od pravila igre, neke institucije obezbeđuju formalne mehanizme usklađenosti, druge se oslanjaju na dobrovoljne obaveze da bi promovisali implementaciju. Svi takvi mehanizmi imaju cilj da se podstakne implementacija i primena, ovo ponekad uključuje sankcije ali je u većini slučajeva zasnovano na podsticajima.

1.1 Međunarodna agencija za energetiku (IEA)

Međunarodna agencija za energetiku je osnovana 1974. godine kako bi se odigurala sigurnost snabdevanja naftom, međunarodna agencija za energetiku je evoluirala tokom godina.² Ključna misija je energetska bezbednost, IEA je danas u centru globalne energetske debate, fokusirajući se na širok spektar pitanja, od bezbednosti električne energije do investicija, klimatskih promena i zagađenja vazduha, pristupa energiji i efikasnosti.

Uzrok nastanka IEA je naftna kriza 1973-1974. Industrijalizovane zemlje su tada otkrile da nisu adekvatno opremljene da se nose sa embargom na naftu koji su nametnuli veliki proizvođači koji je gurnuo cene na istorijski visoke nivoe. Obaj prvi naftni šok je doveo do stvaranja IEA u novembru 1974. sa širokim mandatom u oblasti energetske bezbednosti i saradnje u oblasti energetske politike. Ovo je uključivalo uspostavljanje mehanizma kolektivne akcije kako bi se efikasno odgovorilo na potencijalne poremećaje u snabdevanju naftom. Okvir je ukorenjen u sporazumu IEA pod nazivom „ Sporazum o međunarodnom energetskom programu“, sa novostvorenom autonomnom agencijom koja se nalazi u OECD-u u Parizu. IEA je osnovana kao glavni međunarodni forum za energetske saradnju po raznim pitanjima kao što su sigurnost snabdevanja, dugoročna politika, transparentnost informacija, energetska efikasnost, istraživanje i razvoj, održivost, tehnološka saradnja i međunarodni energetske odnosi. Osnivačke članice IEA su bile: Austrija, Belgija, Kanada, Danska, Nemačka, Irska, Italija, Japan, Luksemburg, Holandija, Španija, Švedska, Norveška (po posebnom sporazumu), Švajcarska, Turska, Ujedinjeno kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države. Pratile su ih Grčka (1976), Novi Zeland (1977), Australija (1979), Portugal (1981), Finska (1992), Francuska (1992), Mađarska (1997), Češka (2001), Republika Koreja (2002), Slovačka (2007), Poljska (2008), Estonija (2014), Meksiko (2018) i Litvanija (2022). Čile, Kolumbija i Izrael traže punopravno članstvo.

Mehanizam sistema za kolektivno reagovanje u vanrednim situacijama IEA obezbeđuje stabilizujući uticaj na tržišta i globalnu ekonomiju. Aktiviran je pet puta od osnivanja agencije. Prvi je bio u januaru 1991.godine, tokom Prvog zalivskog rata. Drugi je bio 2005. godine, nakon što su uragani Katrina i Rita oštetili naftnu infrastrukturu u Meksičkom zalivu. Treći je bio 2011. godine, tokom libijske krize. Četvrti i peti su bili 2022. godine, nakon što je Rusija napala Ukrajinu.

Modernizacija IEA je bila strukturisana u okviru tri stuba: jačanje i proširenje posvećenosti IEA energetske bezbednosti izvan nafte, prirodnog gasa i električne energije; produblјivanje

² Internet izvor: <https://www.iea.org/>

angažmana IEA sa velikim ekonomijama u razvoju; i pružanje većeg fokusa na tehnologiju čiste energije, uključujući energetske efikasnost. Uspešna politika „otvorenih vrata“ Agencije omogućila je IEA da produbi svoju saradnju sa 10 novih zemalja kroz program Asocijacije: Argentina, Kina, Brazil, Egipat, Indija, Indonezija, Maroko, Tajland, Singapur i Južnoafrička Republika. Porodica IEA sada predstavlja 75% globalne potrošnje energije, u odnosu na 40% u 2015.

Kriterijumi za članstvo

Zemlja kandidat za IEA mora biti zemlja članica OECD-a. Pored toga mora da ispunjava sledeće zahteve:

- Rezerve nafte i/ili proizvoda ekvivalentne 90 dana neto uvoza iz prethodne godine, kojima vlada ima neposredan pristup i mogu se koristiti za rešavanje poremećaja globalnog snabdevanja naftom;
- Program ograničavanja potražnje za smanjenjem nacionalne potrošnje nafte za 10%;
- Zakonodavstvo i organizacija za funkcionisanje Koordinisanih mera reagovanja u vanrednim situacijama (CERM) na nacionalnoj osnovi;
- Zakonodavstvo i mere koje osiguravaju da sve naftne kompanije u njenoj nadležnosti dostavljaju informacije na zahtev;
- Mere koje se primenjuju da bi se obezbedila sposobnost da doprinese svom udelu u kolektivnoj akciji IEA. Kolektivna akcija IEA bi bila pokrenuta kao odgovor na značajan poremećaj globalnog snabdevanja naftom i uključivala bi zemlje članice IEA da stavljaju dodatne količine sirove nafte i/ili proizvoda na raspolaganje globalnom tržištu (bilo kroz povećanje ponude ili smanjenje tražnje), sa udelom svake zemlje na osnovu nacionalne potrošnje kao dela ukupne potrošnje nafte IEA.

Izvršni direktor IEA mora da donese zaključak kako bi utvrdio da li potencijalna zemlja članica može da ispuni ove uslove, tokom čega Sekretariat IEA savetuje i radi sa zemljom kandidatom da unapredi proces pristupanja. Upravni odbor IEA donosi konačnu odluku o članstvu zemlje.

Struktura organizacije

IEA je autonomna međuvladina organizacija u okviru OECD-a, na čijem čelu je njen izvršni direktor. „Upravni odbor“ je telo za donošenje odluka IEA, sastavljeno od ministara energetike ili njihovih visokih predstavnika iz svake zemlje članice IEA. Upravni odbor na ministarskom nivou, koji se održava svake dve godine, postavlja široke pravce rada Agencije. Upravni odbor ima krajnju odgovornost za administrativna pitanja IEA.

Nekoliko stalnih grupa i komiteta pomaže Upravnom odboru u dosijeima koji su više tehničke prirode. Sastoje se od vladinih zvaničnika zemalja članica i sastaju se nekoliko puta godišnje.

Uparvni odbor imenuje izvršnog direktora IEA i donosi sve odluke neophodne za funkcionisanje administrativnog sekretarijata. Rad IEA je takođe zasnovan na raznim partnerstvima sa poslovnim i industrijskim partnerima iz svih sektora, koji daju vredan doprinos u radu agencije.

IEA programi tehnološke saradnje (TCP- Technology Collaboration Programmes) su nezavisne, međunarodne grupe stručnjaka koje omogućavaju vladama i industrijama iz celog sveta da vode programe i projekte o širokom spektru energetske tehnologije i srodnih pitanja. Stručnjaci u ovoj saradnji rade na unapređenju istraživanja, razvoja i komercijalizacije specifičnih energetske tehnologije. Trenutno postoji 39 TCP-ova fokusiranih na teme u mnogim sektorima, uključujući zgrade, transport, industriju, obnovljivu energiju, fosilnu energiju i fuzionu energiju.

Finansiranje

Veličinu budžeta IEA i obim njenog rada, svake dve godine utvrđuje Upravni odbor. Uz odobrenje Upravnog odbora, zemlje i drugi energetski akteri mogu dati dobrovoljne priloge za podršku i jačanje širokog spektra aktivnosti u okviru programa rada i budžeta IEA. IEA ne daje grantove niti zajmove za razliku od Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda. IEA deluje u okviru finansijskog okvira OECD-a, a Savet OECD-a imenuje vrhovnu revizorsku instituciju zemlje članice, koja vrši nezavisnu eksternu reviziju računa IEA i finansijskog upravljanja.

Oblasti rada

IEA pomaže vladama da otkriju ogroman potencijal energetske efikasnosti, savetujući ih o razvoju, primeni i merenju uticaja politika. IEA prati napredak globalne politike u preko 200 zemalja preko baze podataka o politikama i merama.

IEA definiše energetske sigurnost kao neprekidnu dostupnost izvora energije po pristupačnoj ceni. Energetska bezbednost ima mnogo aspekata: dugoročna energetska bezbednost se uglavnom bavi blagovremenim ulaganjima u snabdevanje energijom u skladu sa ekonomskim razvojem i potrebama životne sredine. Kratkoročna energetska bezbednost se fokusira na sposobnost energetske sistema da brzo reaguje na nagle promene u ravnoteži ponude i tražnje.

IEA radi sa širokim spektrom međunarodnih organizacija i foruma kako bi osigurala sigurne, pristupačne i održive energetske sisteme.

Prikupljanje energetske podataka je u centru rada međunarodne agencije za energetiku. IEA se bavi unapređivanjem istraživanja, razvoja i komercijalizacije energetske tehnologije.³

³ Internet izvor: <https://www.iea.org/>

1.2 Međunarodni energetski forum (IEF)

Međunarodni energetski forum (IEF) je najveća svetska međunarodna organizacija ministara energetike iz 72 zemlje i uključuje zemlje potrošače i zemlje proizvođače. Ministarski sastanci Foruma koji se održavaju svake dve godine su najveći svetski skup ministara energetike. Veličina i raznovrsnost ovog angažmana svedoči o poziciji IEF-a kao neutralnog posrednika u rešenjima od zajedničkog interesa. Pored svoje jedinstvene globalne platforme, IEF ima širok mandat da ispita sva energetska pitanja, uključujući naftu i gas, čistu i obnovljivu energiju, održivost, energetske tranzicije i nove tehnologije, i transparentnost podataka, kao i pružanje fokusa na kritično pitanje energetske siromaštva.

Ovaj forum je prvobitno osnovan pre 30 godina kao forum za olakšavanje dijaloga između zemalja proizvođača i potrošača članica iz OPEK-a i IEA, IEF sada ima više zemalja članica nego te dve organizacije zajedno i iz svih regiona sveta.

IEF ima nekoliko velikih nesvrstanih zemalja uključujući Kinu, Rusiju, Indiju, Južnu Afriku i Argentinu. Zemlje članice su potpisnice Povelje IEF-a, koja ocrta okvir globalnog energetske dijaloga kroz ovu međuvladinu organizaciju. Kroz Forum i povezane događaje, ministri IEF-a, njihovi zvaničnici, rukovodioci energetske industrije i drugi stručnjaci učestvuju u dijalogu od sve većeg značaja za globalnu energetske bezbednost i održivost.

IEF vodi generalni sekretar kojeg bira Izvršni odbor IEF-a na četvorogodišnji mandat. IEF ima stalni sekretariat međunarodnog osoblja i sedište u Diplomatskoj četvrti Rijada, Saudijska Arabija. ⁴

1.3 Svetska trgovinska organizacija (WTO)

Svetska trgovinska organizacija (STO) je jedina globalna međunarodna organizacija koja se bavi pravilima trgovine među nacijama. U njenom srcu su sporazumi STO, o kojima je pregovarala i koje je potpisala većina svetskih trgovinski nacija i ratifikovale u svojim parlamentima. Cilj je da se pomogne proizvođačima roba i usluga, izvoznima i uvoznima u poslovanju. Postoji nekoliko načina da se posmatra Svetska trgovinska organizacija. To je organizacija za otvaranje trgovine. To je forum za vlade da pregovaraju o trgovinskim sporazumima i rešavaju trgovinske sporove. Ona upravlja sistemom trgovinskih pravila. STO je mesto gde vlade članica pokušavaju da reše trgovinske probleme sa kojima se međusobno suočavaju. STO vode vlade njenih članica. Sve glavne odluke donosi članstvo u celini, bilo ministri ili njihovi ambasadori ili delegati. Sporazumi STO su složeni i dugački jer su pravni tekstovi koji pokrivaju širok spektar aktivnosti, ali niz jednostavnih, fundamentalnih principa se provlači kroz ove dokumente. Ovi principi su

⁴ Internet izvor: <https://www.ief.org/>

osnova multilateralnog trgovinskog sistema. Od ranih dana Puta svile do stvaranja Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) i rođenja STO, trgovina je igrala važnu ulogu u podršci ekonomskom razvoju i promovisanju mirnih odnosa među narodima.

Trgovina energijom

Energija se razlikuje od bilo koje druge robe. Osim što je energija od vitalnog značaja za ekonomski i društveni razvoj savremenog sveta više od bilo kog drugog dobra, konvencionalni energetske resursi kao što su ugljovodonici su raspoređeni veoma neravnomerno širom sveta. Navedeni aspekti otežavaju pregovore o međunarodnim obavezujućim pravilima koja pokrivaju energetiku. Interesi zemalja potrošača i zemalja proizvođača se značajno razlikuju. Pored nejednake distribucije, energetske resursi su ograničeni. Zemlje koje poseduju takve resurse obično su vođene u svojim odlukama u vezi sa razvojem i istraživanjem energetske polja iz dva razloga: prvi razlog je želja da maksimiziraju svoju resursnu rentu a drugi razlog je korišćenje svoje prirodne obdarenosti da promovišu domaću industrijalizaciju i ciljeve socijalne politike.

Sporazumi STO ne sadrže pravila koja su posebno usmerena na trgovinu energijom ali opšta pravila multilateralnog trgovinskog sistema pokrivaju trgovinu energijom. Sporazumi GATT/STO se uglavnom bave pristupom tržištu. Pitanja koja se odnose na restriktivne prakse zemalja izvoznica energije i energetske preduzeća koja zauzimaju monopolisti položaj i koja često imaju isključiva prava i privilegije nisu u značajnoj meri obrađena postojećim multilateralnim trgovinskim pravilima.

Energetski sektor je veoma kapitalno intenzivan, potrebni su značajni troškovi za pronalaženje, proizvodnju i transport energije. Trgovina električnom energijom i gasom je uglavnom bila regionalna zbog posebnih transportnih karakteristika ovih proizvoda. Struju i gas je teško skladištiti. Ove karakteristike ugljovodonika i električne energije i činjenica da se značajan deo takve trgovine odvija preko fiksne infrastrukture dovode do značajnih izazova u trgovini energijom. Trgovina energijom fiksnom infrastrukturom stavlja dodatni akcenat na dva pitanja: okvir za ulaganje u infrastrukturne projekte sa visokim kapitalom i pristup uslugama transporta ograničenog kapaciteta. Izgradnja transportnih cevovoda i prenosnih mreža zahteva značajna ulaganja. Takvi transportni objekti uključuju značajnu ekonomiju obima u fazi izgradnje i kada su izgrađeni, imaju ograničen kapacitet za transport specifičnih energetske proizvoda. Stoga se o kapacitetu mora odlučivati na dugoročnoj osnovi. Energiju vezanu za mrežu je teško skladištiti zbog toga je bitna dostupnost kapaciteta u pravom trenutku. Investiciona pravila su neophodna kako bi se osiguralo da se dodatni kapaciteti mogu izgraditi, ukoliko se postojeći pokaže nedovoljnim.

Jedini međunarodni ugovor koji postavlja pravne norme specifične za trgovinu energijom i ulaganjima je Ugovor o energetskej povelji (ECT). Sastoji se od 52 države članice, uključuje u svoje zemlje članice širom evroazijskog kontinenta od Evropske Unije do republika bivšeg Sovjetskog Saveza do Japana. Neodstupanje od pravila STO je kamen temeljac ECT. Trgovinski režim Ugovora primenjuje pravila STO pozivajući se na trgovinu između njenih članica koje još nisu pristupile STO. Prisustvo investicionih pravila koja se primenjuju putem sistema za rešavanje sporova čini Energetsku povelju jedinim međunarodnim sporazumom o ulaganju u energiju. ECT se posebno bavi pitanjima tranzita energetskih materijala i proizvoda preko fiksne infrastrukture.⁵

1.4 Energetska tržišta

Energija u svim njenim oblicima može pomoći ljudima da žive lakšim i udobnijim životom. Ona je glavna pokretačka snaga svih ekonomija. Adekvatni energetske resursi, održiva energetska infrastruktura i robusna energetska tržišta su među osnovnim potrebama društva koje uspešno funkcioniše. Da bi se obezbedilo blagostanje ljudi i održivi rast, kao i konkurentnost industrije EU, od ključnog značaja je pristup pouzdanom, stabilnom i sigurnom snabdevanju energijom po konkurentnim i pristupačnim cenama. Energija se često smatra robom i energetska tržišta uključuju mnogo različitih roba koje su prilično različite po prirodi. Energetska tržišta se mogu klasifikovati u tri kategorije:

- Tržište uglja
- Tržište nafte i prirodnog gasa
- Tržište električne energije

Tržište uglja

Ugalj je jedan od tri glavna oblika fosilnih goriva, koji se stastoji od karbonizovane biljne materije. Prvenstveno se koristi za proizvodnju električne energije i proizvodnju čelika širom sveta. Postoje različite vrste uglja sa različitim fizičkim i hemijskim karakteristikama. Ove karakteristike određuju cenu uglja i njegovu pogodnost za različite namene. Pošto je ugalj najzastupljenije fosilno gorivo i samim tim pristupačan, mogle razvijene zemlje i zemlje u razvoju biraju ugalj za električnu energiju. U Evropi, ugalj pomaže u održavanju konkurentnosti tržišta energije. Industrijski i stambeni potrošači električne energije u EU bi bili suočeni sa mnogo višim cenama energije bez konkurencije uglja između goriva.⁶ Međunarodna industrija uglja je pretrpela fundamentalne promene tokom poslednjih pedeset godina. Šezdesetih godina prošlog veka tržište uglja se smatralo prilično lokalnim. Proizvodnja je bila skoro isključivo

⁵ Internet izvor: <https://www.wto.org/>

⁶ Euracoal, (2017) „Coal Industry across Europe" Brussels: European Association for Coal and Lignite.(pp.9)

usmerena na nacionalnu upotrebu, a međunarodna trgovina ugljem je bila retka. Visoki transportni troškovi uključeni u otpremu i rukovanje ugljem predstavljali su prirodnu prepreku razvoju globalnog tržišta uglja. Naftne krize 1973. i 1979. godine su dovele do rasta cena nafte, poboljšale su poziciju uglja, a potražnja za ugljem je značajno porasla. Usled značajnog smanjenja troškova transporta tokom ovog perioda, ekonomska privlačnost uglja je porasla. Cene uglja imaju tendenciju da budu relativno stabilne i nisu drastično promenjene niti pod uticajem relevantnih međunarodnih događaja. Uverenje u neiscrpnu prirodu snabdevanja ugljem potkrepljuje se činjenicom da u svetu postoji dobro razvijena infrastruktura u pogledu uglja, jer se može na suštinski lak način skladištiti i doneti na tržište. Cene uglja su bile prilično stabilne i donedavno nisu bile povezane sa cenama nafte.⁷ Štaviše, u poređenju sa alternativnim fosilnim gorivima, sektoru uglja nedostaje institucija za fiksiranje cena kao što je Organizacija zemalja izvoznica nafte (OPEC), kao posledica toga cene uglja se u poslednjih trideset godina slobodno određuju na tržištu.

Tržište nafte

Tržište nafte je najistaknutije među energetskim tržištima budući da je nafta vodeće gorivo u svetu, čineći 32,9% ukupne globalne potrošnje energije. Sirova nafta je tečnost koja se nalazi u rezervama raštrkanim u određenim regionima zemlje, gde se može pristupiti sa površine. Nafta, kao osnovni energetski resurs, može se smatrati izuzetno značajnim u životu ljudskih bića. Svaki sektor privrede, nacionalni ili međunarodni, zavisi od ovog prirodnog resursa. Velika gustina energije i lakoća rukovanja skladištenja i transporta su glavne prednosti nafte kao energenta u poređenju sa drugim primarnim izvorima energije. Danas je sirova nafta i dalje glavni izvor energije u sektoru transporta i igra važnu ulogu u hemijskoj industriji i proizvodnji električne energije. Tržište nafte ima složenu i veoma široku strukturu uključujući istraživanje, transport, preradu i marketing. Struktura je dinamična zbog oslanjanja na mnoge nezavisne kao i međuzavisne, političke, ekonomske, socio-kulturne i tehnološke faktore.

Upotreba nafte u komercijalne svrhe datira još od sredine 19. tog veka. Edwin L. Drejk je uspostavio prvu modernu, komercijalnu naftnu bušotinu 1859. godine u blizini Titusvila u Pensilvaniji, takođe je pokrenuo izvoz nafte iz Filadelfije u London preko broda po imenu Elizabet Vots. Ovo je bio važan potez da se naftna industrija učini vitalnom u svetskoj ekonomiji.⁸ Godine 1863, Džon D. Rokfeler je osnovao kompaniju za preradu nafte i razvio transport nafte kroz cevi. U narednom periodu Rokfeler je shvatio da u budućnosti neće moći da se takmiči sa malim rafinerijama nafte, iz tog razloga je osnovao Standard Oil Co. u Klivlendu,

⁷ Kanai M, (2010) „*Putting a Price on Energy: International Coal Pricing*“. Brussels: Energy Charter Secretariat (pp 8-9).

⁸ Banks, F. E. (1983) „*Resources and Energy: An Economic Analysis*“. Lexington: Lexington Books (pp 6-7).

Ohajo tokom 1870-te godine. U roku od jedne godine od osnivanja Standard Oil Co je stekao kontrolu nad 10% američke naftne industrije. Vremenom je preuzeo kontrolu nad 80% industrije za preradu nafte i 90% transporta cevovoda. Standard Oil Co je potom monopolizovao preradu nafte kao i distributivne oblasti u SAD. Kontrolisao je celokupnu naftnu industriju uz pomoću svojih 37 podružnica. Taktika Standard Oil Co je uključivala pregovaranje o popustima na teretni prevoz sa železnice, snižavanje cena konkurenata i kontrolu cevovoda. Do 1880-te godine je kontrolisao oko 90% američkog tržišta naftnih derivata kroz sektor prerade, iako nije bila integrisana nazad na proizvodnju nafte. Kao rezultat tužbi pokrenutih na osnovu „Šermanovog antimonopolskog zakona“, komponente kompanije su 1911-te podeljene na 38 regionalnih akcionarskih društava. Ova parnica je predstavljala prekretnicu u istoriji antimonopolskog pokreta. Nakon prinudnog razdvajanja kompanije Standard Oil Co, pet američkih kompanija (Exxon, Mobil, Chevron, Gulf, Texaco) i dve evropske kompanije (Shell, BP), poznate kao „sedam sestara“ su počele da dominiraju svetskim tržištem nafte. Iako se intenzitet njihove dominacije smanjio nakon osnivanja OPEK-a 1960-tih, njihov uticaj na zemlje u razvoju učinio ih je dominantnim na tržištu nafte.

Cena nafte je jedan od najvažnijih pokazatelja ekonomskog učinka. Što su cene nafte veće i što duže preovlađuju, to će biti veći efekat na makroekonomiju. Glavni faktori koji utiču na svetsku ponudu nafte i posledično na formiranje cena uključuju strateške rezerve nafte zemalja, trenutni status zaliha država proizvođača, troškove proizvodnje i transporta, zajedno sa faktorom životne sredine. Strategije i investicione politike IEA, SAD i velikih naftnih kompanija utiču na snabdevanje naftom. Faktori koji utiču na formiranje cena u smislu tražnje uključuju ekonomski razvoj, regionalne sukobe, političke i vojne aktivnosti, očekivanja o sigurnosti snabdevanja energijom i povećanje zahteva za naftnim proizvodima višeg kvaliteta u sektoru transporta.

1.5 OPEK

OPEK je jedan od najvažnijih aktera u naftnoj industriji. Osnovan je 1960-te godine, OPEK je kartel koji je osnovalo trinaest zemalja koje su neto izvoznici nafte i poseduju dve trećine poznatih svetskih rezervi nafte. Članice OPEK-a su podeljene u tri glavne grupe: članice osnivače, punopravne članice i ograničene članice. Zemlje osnivači su one koje su potpisale sporazum o osnivanju OPEK-a 1960-te godine i uključuju Saudijsku Arabiju, Iran, Kuvajt, Irak i Venecuelu. Punopravne članice se odnose na one nacije koje su kasnije pristupile OPEK-u i čije su članstvo odobrile zemlje osnivači i Konferencija. Ograničeni članovi se odnose na one koji nisu toliko uticajni kao punopravni članovi i koje bira Konferencija po posebnim uslovima. Članice OPEK-a, osim članica osnivača, su Katar (1961), Libija (1962), Indonezija (1962), Ekvador (1963-1993), Ujedinjeni Arapski Emirati (1967), Alžir (1969), Nigerija (1971), Gabon

(1975-1995, ponovo se priključio organizaciji 2016), Angola (2007), Ekvatorijalna Gvineja (2017), Kongo (2018). Pre 1960-te godine svetsko tržište nafte je bilo pod dominacijom Sedam sestara na čelu sa SAD. Tokom ovog perioda naftna industrija je bila strukturisana kao prirodni monopol. Nakon osnivanja OPEK-a, monopol Sedam sestara na tržištu nafte doveden je u pitanje posebno embargom OPEK-a 1973. godine, koji je bio usmeren na teritorije SAD i Holandije. Nakon osnivanja OPEK-a, otvorena su nova naftna polja za proizvodnju, što je omogućilo novim kompanijama da postanu učesnici na tržištu.⁹ Zemlje Bliskog istoka su postigle značajnu moć osnivanjem OPEK-a i mogle su da ostvare veći uticaj na međunarodne naftne kompanije koje posluju unutar svojih nacija. Na tržištima u razvoju, dominacija u naftnoj industriji prešla je na OPEK i državne naftne kompanije, kao što su Gazprom, China National Petroleum Corporation (CNCP), Aramco, National Iranian Oil Company (NIOC), Petrobras. OPEK ima cilj da reguliše i koordinira naftne politike država članica u cilju zaštite njihovih individualnih i kolektivnih interesa. Omogućava stabilnost cena sprečavanjem fluktuacija cena nafte i ima cilj da redovno, ekonomično, efikasno i stabilno snabdeva zemlje potrošače nafte.

1.6 Tržište prirodnog gasa

Prirodni gas je prilično čisto gorivo, a što se tiče energetske sadržaja, ima ga više od nafte. Severna Amerika je najveći proizvođač i potrošač prirodnog gasa, a sledi Rusija. Rusija drži jednu trećinu otkrivenih svetskih rezervi prirodnog gasa, Bliski istok drži jednu trećinu. Od 1980-te prirodni gas je pokazao najbrži rast potrošnje od svih fosilnih goriva. Danas prirodni gas ima udeo od 22% u proizvodnji električne energije. Tokom decenije 1950-ih, prirodni gas se prvobitno koristio isključivo za lokalne svrhe i činio je samo 10% međunarodne potrošnje energije. Od tada je međunarodna upotreba bila svedok stalnog porasta. Negativni efekti naftne krize 1970-ih na privredu i zagađenje vazduha koje je rezultat sve veće potrošnje nafte, predstavljaju najznačajnije razloge za sve veći udeo korišćenja prirodnog gasa. Gasni sistemi su složena pojava jer je prirodan gas podložan snabdevanju iz različitih izvora pod brojnim uslovima kupovine i potražnja može zahtevati nekoliko različitih struktura. Sistem prirodnog gasa se sastoji od nekoliko različitih slojeva uključujući istraživanje, proizvodnju, preradu, prenos, distribuciju i potrošnju. Početni investicioni troškovi za sisteme prirodnog gasa su veoma visoki. Njihovi marginalni troškovi su niski.¹⁰ Opštu strukturu ovih sistema određuju tri glavna faktora: resursi snabdevanja, sistemi prenosa i distribucija i tržište. Empirijski je uočeno da je neophodno da sistem održi integritet počevši od faze proizvodnje do snabdevanja krajnjih korisnika, da bi

⁹Internet izvor: <https://www.opec.org/>

¹⁰ Davis, L. W. & Muehlegger, E (2010) „Do Americans Consume Too Little Natural Gas? An Empirical Test of Marginal Cost Pricing“. *The RAND Journal of Economics*, 41(4), pp. 792.

ispunio zahteve tržišne strukture. Tržišna struktura prirodnog gasa mora uzeti u obzir brojne faktore kao što su primena fleksibilnih mera i pristupačne cene da bi bio prihvaćen od strane potrošača. Potrošnja prirodnog gasa je veoma sezonska, vreme je snažan pokretač. Najistaknutija karakteristika je jak zimski pik za grejanje, sa mnogo manjim letnjim pikom za prirodni gas za snabdevanje proizvodnje električne energije za sezonu hlađenja. Cene pokazuju nazubljenu tendenciju sa porastom tokom zime i padovima van sezone. Prirodni gas ima veće troškove transporta u poređenju sa naftom, zbog toga su obrasci trgovine prirodnim gasom bili više regionalno orijentisani, sa regionalnim tržištima u Severnoj Americi, Južnoj Americi i Zapadnoj Evropi.

1.7 Tržište električne energije

Električna energija je sekundarni izvor energije. Električna energija nastaje konverzijom primarnih izvora energije kao što su ugalj, prirodni gas, nafta i nuklearna energija, ali i obnovljivih izvora kao što su hidroenergija, solarna energija i energija vetra. Električna energija se koristi za mnoge svrhe, pogodna je i laka za kontrolu, ne zagađuje okolinu na lokaciji gde se koristi posebno kada se koristi za proizvodnju toplote, svetlosti i energije. Izvor električne energije značajno varira u različitim zemljama i regionima. Ugalj dominira u Kini, Indiji i nizu drugih zemalja. Prirodni gas je primarni izvor za proizvodnju energije u Rusiji, Sjedinjenim državama, Ujedinjenom Kraljevstvu.¹¹ Hidroenergija dominira u Latinskoj Americi, dok Evropa ima najveći udeo nuklearne energije i obnovljivih izvora energije. Bliski istok ima najveći udeo nafte u proizvodnji električne energije. Severna Amerika ostaje region sa najviše električne energije na svetu a slede Evropa, bivši Sovjetski Savez i industrijske zemlje Azije i Okeanije. Zemlje u razvoju zaostaju, posebno Afrika. Električna energija se proizvodi konverzijom primarnih izvora energije, zbog toga tržišta električne energije i cene električne energije su u osnovi povezani sa tržištima primarnih goriva. Neophodno je uzeti u obzir proces proizvodnje električne energije i tržišta goriva da bi se razumela tržišta električne energije i mehanizmi cena. Određene strukturne karakteristike sektora električne energije ga razlikuju od drugih energetske sektora. Električna energija se ne može lako skladištiti, za to su potrebni veliki fizički prostori. Većinu energije proizvedene električnom energijom treba odmah u potpunosti potrošiti. Zbog toga, bez obzira na metode proizvodnje, instalirani kapacitet bilo koje elektrane zahteva kapacitet koji može da zadovolji najveću potražnju. Proizvodnja i potrošnja električne energije treba da budu jednake jedna drugoj. Drugi tehnički parametri kao što je napon treba da budu izbalansirani. U situacijama neravnoteže između ponude i potražnje za drugim dobrima, takva neravnoteža obično ne bi stvorila ozbiljan negativan efekat na tržištu. U slučaju da se

¹¹ Internet izvor: IEA statistics, <http://www.iea.org/statistics/>

neravnotežom između ponude i potražnje ne može pravilno upravljati unutar sektora električne energije, verovatno će biti ugrožena bezbednost čitavog sistema. Za razliku od ostalih tržišta, potreban je centralni operator sistema kako bi se osigurala sigurnost sistema. Operator sistema prati proizvodnju i potrošnju struje. Operator sistema obezbeđuje koordinaciju potrebnu za eliminisanje preovlađujućih neravnoteža između ponude i tražnje, po potrebi povećava ili smanjuje energiju preuzetu iz potrebnih proizvodnih jedinica, ako je potrebno aktivira i deaktivira proizvodne jedinice.

1.8 Organizaciona razlika energetske subjektata

Državna preduzeća

Preduzeća u državnom vlasništvu predstavljaju kompanije nad kojima, iz različitih razloga, država vrši kontrolu. U preduzeća koja su u državnom vlasništvu spadaju akcionarska društva, društva sa ograničenom odgovornošću i partnerstva koja su ograničena akcijama. Državna preduzeća su organizovana kao autonomni subjekti sa posebnim pravnim telima. Kada javna uprava direktno učestvuje u obavljanju privredne aktivnosti smatra se javnim preduzećem. Obim javnog vlasništva u različitim sektorima posebno je obiman u određenim državama članicama EU kao što su Francuska, Italija, Švedska, Slovenija, Rumunija, Hrvatska, Poljska. Vlasništvo i praksa upravljanja velikih preduzeća aktivnih u oblastima kao što su telekomunikacije, transport, energetika i poštanske usluge širom Evrope generalno spadaju u kategoriju državnih preduzeća. Iako se pravila koja se odnose na preduzeća u državnom vlasništvu razlikuju od država članica, pitanja u vezi sa državnim preduzećima kao što su državna pomoć, javne nabavke i usluge od opšteg ekonomskog interesa su regulisane na nivou EU. Ponekad EU pokreće istrage protiv država članica, posebno u vezi sa državnom pomoći koja se pruža državnim preduzećima, da bi se uravnotežila konkurencija. Veliki broj komunalnih preduzeća u energetske sektoru je danas delimično u državnom vlasništvu, za razliku od pre dvadeset godina kada su skoro sva energetska preduzeća bila u potpunosti u državnom vlasništvu. Ovo pokazuje da je energetske sektor pretrpeo strukturne promene tokom poslednjih decenija. Ukupan trend je očigledno ka nastavku privatizacije i liberalizacije i smanjenju državnog vlasništva.¹²

Opštinska komunalna preduzeća

Opštinska komunalna preduzeća označavaju subjekte koji su u vlasništvu jedne ili više susednih opština. Opštinske preduzeće se odnosi na komercijalni korporativni entitet koji obuhvata sopstveni budžet, računovodstveni i finansijski sistem, radnu snagu, kapitalne alate i nezavisan

¹² Schülke, C. 2010.(2010) "The EU's Major Electricity and Gas Utilities since Market Liberalization". pp.10

ili polunezavisan organ upravljanja. Ovi subjekti proizvode dobra i usluge za opštu javnu potrošnju. Postoje dve grupe entiteta:

- Subjekti u kojima jedan ili više organa lokalne uprave imaju najmanje 50% akcija;
- Subjekti u kojima opština zadržava manjinski udeo, ali ima posebna zakonska ovlašćenja.

Opštine se smatraju najstarijim i najtrajnijim elementima evropske administracije.¹³ Lokalna javna preduzeća u državama članicama posluju u osnovnim javnim uslugama poznatim kao mrežne usluge (voda, struja, gas, otpad, telekomunikacije, poštanske usluge, javne usluge, transport, luka i aerodrom i td.). Ove kompanije mogu da pruže usluge u bilo kojoj oblasti koja je od opšteg javnog interesa. Opšte propise koji se odnose na organizacione strukture ili oblasti usluga lokalnih javnih preduzeća ne kreira EU. Pravne strukture, organizacije, strategije usluga i oblasti uticaja navedenih tipova preduzeća variraju u skoro svakoj državi članici EU. Opštine obavljaju svoje dužnosti na dva različita načina. One mogu imati sopstvene proizvodne pogone i proizvoditi svoju autohtonu energiju ili mogu preneti aktivnost proizvodnje energije na treću kompaniju putem ugovora. U oba slučaja, opštine obezbeđuju distribuciju energije na lokalnom nivou.

Javno-privatna partnerstva (JPP)

Javno-privatno partnerstvo se može definisati kao dugoročni ugovorni aranžmani između vlade i privatnog partnera u kojima ovaj drugi pruža i finansira javne usluge koristeći kapitalna sredstva, deleći povezane rizike. Postoje dve vrste JPP-a:

- Ugovorno JPP je čisto ugovorne prirode, odnosno saradnja između javnog i privatnog sektora se zasniva isključivo na ugovornim vezama.
- Institucionalno JPP ima institucionalni karakter, uključuje uspostavljanje posebnog entiteta koji zajednički drže javni i privatni sektor.

JPP uglavnom ima za cilj realizaciju infrastrukturnih projekata, ali i pružanje javnih usluga. Ove klase ugovora zahtevaju složene pravne i finansijske sporazume koji obuhvataju privatne operatere i njihova javna tela. Oni se široko koriste u sektorima transporta, energetike, infrastrukture, javne bezbednosti, upravljanja otpadom i distribucije vode.¹⁴

¹³ Hulst, R. & Montfort, A. (2007) "Inter-Municipal Cooperation in Europe".

¹⁴ Talus, K., (2009) "Public-private partnerships in energy – Termination of public service concessions and administrative acts in Europe", pp. 43.

Privatna preduzeća

Subjekt u privatnom vlasništvu se odnosi na komercijalno preduzeće koje je u vlasništvu privatnih investitora. Kretanja u pravcu slobodne tržišne ekonomije širom sveta uticala su na restrukturiranje javnog sktora. Najefikasnije sredstvo za smanjenje uloge države u nacionalnoj ekonomiji je privatizacija. Danas, pružalac energetske usluge nije uvek državna kompanija, jer se posao može poveriti i privatnim preduzećima.¹⁵ Dolazak liberalizacije tokom poslednjih decenija otvorio je put za daleko važniju ulogu za energetske industrije. Energetski sektor su karakterisali prirodni monopoli. Da bi se energetski sektor otvorio konkurenciji, bilo je neophodno restrukturiranje sektora. Tokom poslednjih trideset godina mnoge zemlje su drastično smanjile svoj udeo državnog vlasništva u energetske sektoru. Privatne energetske kompanije koje su se pojavile ne mogu se analitički tretirati na isti način kao kompanije u državnom vlasništvu i kompanije koje kontroliše država. Novi akteri su autonomni igrači na tržištu, vođeni pre svega svojim interesima za opstanak i ekonomsku profitabilnost. Njihova politika, interesi i strategije često odstupaju od onih njihovih vlada jer moraju da se služe interesima svojih akcionara.¹⁶

1.9 Konkurencija na Evropskim energetske tržištima

Liberalizacija na energetske tržištima podrazumeva stvaranje tržišta koje može da podrži efektivno konkurentno okruženje. Na monopolističkim tržištima, preduzeća sa dominantnom pozicijom imaju tendenciju da zloupotrebe svoj položaj. Takva zloupotreba može dovesti do brojnih tržišnih neuspeha, odnosno sprečavanja novih konkurenata da lako uđu na tržište, manipulisanje pristupnim tarifama i kršenje prava potrošača. Da bi zaštitili i promovisali konkurenciju na tržištu sa komplementarnim konkurentnim i nekonkurentnim regulisanim segmentima, kreatori politike mogu da koriste niz „alata“ specifičnih za sektor. Ovi alati se mogu kategorisati u dve grupe: strukturne mere, koje se uglavnom fokusiraju na podsticaje preduzeća da ograniče ili ometaju konkurenciju i mere ponašanja koje se uglavnom fokusiraju na kontrolu sposobnosti preduzeća da ograniče konkurenciju. Regulacija pristupa, regulacija cena i regulacija kvaliteta se smatraju merama ponašanja, a vertikalno odvajanje vlasništva i otuđivanje sredstava su strukturna sredstva.¹⁷ Operativno razdvajanje, se nalazi između ove dve kategorije.

¹⁵Penttinen, S.-L., 2014. “The role of the Court of Justice of the European Union in the energy market liberalization.” In: K. Talus, ed. *Research Handbook on International Energy Law*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 264

¹⁶ Proedrou, F. (2012). “EU Energy Security in the Gas Sector Evolving Dynamics, Policy Dilemmas and Prospects”. p. 143.

¹⁷ OECD, (2001) “Restructuring Public Utilities for Competition” p.53

¹⁸U EU se liberalizacija energetske tržišta fokusirala na ključna pitanja kao što je strukturno odvajanje konkurentskih segmenata (aktivnosti proizvodnje i snabdevanje energijom) od onih koji nisu konkurentski regulisani segmenti (rad prenosnih i distributivnih mreža i drugih bitnih infrastruktura).

Mrežne industrije kao što su električna energija i prirodni gas, imaju strukturu koja je nekonkurentna komponenta industrije vertikalno integrisana sa potencijalno konkurentnom komponentom. Stepem razdvajanja varira od sektora do sektora.¹⁹ U telekomunikacijama, poštanskim uslugama, poštanskim uslugama i železnice, stepen razdvajanja nije isti kao u energetske sektoru. Ova situacija se objašnjava političkim otporom, tehničkim svojstvima sektora, potencijalnom veličinom troškova rekonfiguracije i pitanjima javne politike.

Električna energija i prirodni gas se prenose do mesta potrošnje kroz mreže i cevovode. Zbog toga što ne postoji alternativni način prenosa električne energije i prirodnog gasa, karakteristika prirodnog monopola energetske mreže je upadljivija nego kod drugih mreža. Evropska energetska tržišta su pre liberalizacije karakterisala vertikalno integrisana preduzeća u državnom vlasništvu koja su bila aktivna u svim tržišnim segmentima uključujući proizvodnju/snabdevanje i prenos/distribuciju²⁰. Zbog prirodnog monopola koji je karakterističan i za električnu i gasnu mrežu, glavne aktivnosti kao što su proizvodnja i snabdevanje treba da se razdvoje od aktivnosti prenosa i distribucije kako bi se omogućio i povećao pravičan i jednak pristup tržištu na energetske tržištima i da se smanji nekonkurentsko i diskriminativno ponašanje prema rivalima. Osnovni cilj razdvajanja je: odvojiti konkurentski od nekonkurentskog segmenta kako bi se sprečila zloupotreba kroz kontrolu ovog drugog, i spreči situacije koje mogu dovesti do sukoba interesa i podsticaja. Upravljanje mrežama za prenos i distribuciju energije nezavisno od strane proizvodnje i snabdevanja predstavlja razdvajanje na energetske tržištu. Pošto se mreže na energetske tržištima smatraju suštinskim za preduzeća koja posluju na uzvodnim i nizvodnim tržištima, osnivanje konkurentskih tržišta zavisi od nediskriminatornog ponašanja preduzeća koja kontrolišu mreže.²¹ U pogledu prenosnih mreža, zahtevi za razdvajanje se fokusiraju na razdvajanje vlasništva koje zabranjuje bilo kom proizvodnom i snabdevačkom preduzeću da poseduje većinsko učešće u prenosnom sistemu.

¹⁸ Mulder, M., Shestalova, V. & Lijesen, M., (2005). "Vertical Separation of the Energy Distribution Industry: An Assessment of Several Options for Unbundling" p.22

¹⁹ Mulder, M., Shestalova, V. & Lijesen, M., (2005). "Vertical Separation of the Energy Distribution Industry: An Assessment of Several Options for Unbundling" p.23

²⁰ Cabau, E. Sandberg, L. (2016) "Unbundling of Transmission System Operators". p.91

²¹ Cansu D. Brukhalter (2019) „Legal and Regulatory Framework of European Energy Markets“ .

Razdvajanja vlasništva

Najnapredniji i najradikalniji model razdvajanja je razdvajanje vlasništva. Prema ovom metodu, vlasništvo nad prenosnom mrežom mora se preneti na potpuno nezavisno preduzeće, koje bi takođe isključivo upravljalo ovom mrežom. Bivšim vertikalno integrisanim preduzećima za proizvodnju i snabdevanje više nije dozvoljeno da vrše bilo kakvu direktnu ili indirektnu kontrolu nad nezavisnim operaterom mreže. Razdvajanje vlasništva ima niz pozitivnih uticaja na tržište, posebno zato što stimuliše ulaganja u interkonektore, smanjujući koncentraciju tržišta i obarajući cene. Utvrđeno je da je došlo do značajnog i konstantnog povećanja nivoa investicija nakon što je izvršeno razdvajanje vlasništva.²²

Nezavisni operator sistema (ISO-Independent System Operator)

Model nezavisnog operatora sistema (ISO) uvodi se kao alternativa razdvajanju vlasništva i smatra se „drugim najboljim rešenjem“.²³ Prema ovom modelu razdvajanja, krajnji vlasnik mreže koji još uvek obavlja aktivnosti proizvodnje ili snabdevanja će morati pravno i funkcionalno razdvojiti deo kompanije koji poseduje mrežu. Tehničko i komercijalno upravljanje imovinom stavlja se u nezavisnu kompaniju koju odredi država članica.²⁴ Samo preduzeća koja su odobrena u smislu da ispunjavaju uslove utvrđene Direktivom o električnoj energiji i gasu mogu biti imenovana kao nezavisni operatori sistema od strane država članica.

Dužnosti ISO su:

- odobravanje i upravljanje pristupom trećih strana (uključujući naplatu pristupnih naknada);
- izvršenje plaćanja u okviru šeme kompenzacije operatora međuprenosnog sistema;
- upravljanje, održavanje i razvoj prenosnog sistema;
- obezbeđivanje dugoročne sposobnosti sistema da zadovolji razumnu potražnju kroz planiranje investicija.

²² Kroes, N., (2007) “Improving Competition in European Energy Markets through Effective Unbundling”. p. 1417

²³ Pielow, J.-C. & Ehlers, E., (2008) “Ownership Unbundling and Constitutional Conflict: A Typical German Debate?” p.5

²⁴ Kroes, N., (2007) “Improving Competition in European Energy Markets through Effective Unbundling”. *Fordham International Law Journal*, 35(1), pp. 1426

Nezavisni operator prenosa (ITO-Independent Transmission Operator)

Države članice mogu imenovati nezavisnog operatera prenosa u slučajevima u kojima je prenosni sistem u vlasništvu vertikalno integrisane kompanije. S obzirom na obim ovog modela, kompanija za snabdevanje može imati vlasništvo nad mrežom i njome upravljati. Mrežom mora da administrira podružnica matične kompanije koja može samostalno donositi finansijske, tehničke i druge vrste odluka. Iako model dozvoljava nastavak vertikalno integrisane strukture, on postavlja stroga pravila kako bi se osigurala autonomija i administrativna nezavisnost preduzeća za prenos.²⁵ Može se utvrditi da je radna aktivnost mreže nije odvojeno od aktivnosti snabdevanja strukturalno i da vlasništvo nad mrežom i dalje drži matična kompanija, što ovaj model suštinski razlikuje od koncepta ISO. ITO model uključuje strože odredbe kako bi se povećala nezavisnost operatora prenosa u pogledu upravljanja i osoblja. ITO mora biti opremljen svim ljudskim, tehničkim, fizičkim i finansijskim sredstvima neophodnim za ispunjavanje obaveza iz Direktive o električnoj energiji i gasu i obavljanje delatnosti prenosa električne energije ili gasa.

Dužnosti ITO-a su:

- da obezbedi da je sistem u stanju da zadovolji razumne zahteve na duži rok u pogledu prenosa električne energije;
- da obezbedi da se rad, upravljanje i razvoj prenosnih sistema odvijaju pod ekonomskim uslovima sigurnih, pouzdanih i efikasnih mera uz poštovanje životne sredine;
- da upravlja tokovima električne energije u sistemu, uzimajući u obzir razmenu sa drugim međusobno povezanim sistemima;
- da obezbedi da se usvoje adekvatna sredstva u vezi sa uslužnim obavezama;
- doprinosi sigurnosti snabdevanja kroz obezbeđivanje adekvatnog prenosnog kapaciteta i pouzdanosti sistema;
- da naplati sve naknade vezane za prenosni sistem;
- da odobri i upravlja pristup trećim stranama na nediskriminatornoj osnovi između korisnika sistema ili klasa korisnika sistema;
- da upravlja, održava i razvija siguran, efikasan i ekonomičan sistem prenosa;
- da preduzme investiciono planiranje, obezbeđujući dugoročnu sposobnost sistema da zadovolji razumnu potražnju i garantuje sigurnost snabdevanja;
- da svakom drugom operatoru sistema sa kojim je njegov sistem povezan sa dovoljno informacija da obezbedi siguran i efikasan rad i koordiniran razvoj;

²⁵Cabau, E. & Sandberg, L., (2016). "Unbundling of Transmission System Operators" p.106

- da korisnicima sistema pruži informacije koje su im potrebne za efikasan pristup sistemu;
- obezbediti nediskriminaciju između korisnika sistema.

Pristup trećih strana (TPA-third party access)

Pristup trećih strana (TPA) igra ključnu ulogu kao regulatorno sredstvo u liberalizaciji evropskih energetske tržišta i stvaranje nediskriminatorne i otvorene energetske infrastrukture.²⁶ Da bi konkurencija funkcionisala na energetskim tržištima, pristup mreži mora biti sa pravičnim cenama, transparentan i nediskriminatoran. Segmenti prenosa i distribucije su oduvek činili prirodne monopole. Vlasnici ili operateri mreže uglavnom imaju jake odnose sa proizvođačima i dobavljačima energije. Oni obično izbegavaju da daju pristup trećim licima i favorizuju svoje filijale. Treći proizvođači energije ne mogu da dođu do svojih krajnjih kupaca i ne mogu da trguju, pošto ne postoji alternativa postojećoj energetske mreži.²⁷ U sektorima prenosa i distribucije, tržišna konkurentnost u velikoj meri zavisi od efektivnog pristupa novih učesnika infrastrukturi za prenos i distribuciju i u slučaju gasa, od skladišnih objekata. Jedan od uslova za omogućavanje efektivnog konkurentnog okruženja u ovim sektorima je zahtev da operateri prenosnih i distributivnih mreža otvore svoje objekte za sve snabdevače električnom energijom i gasom. Takav uslov se definiše kao „Princip pristupa treće strane“. Koncept se u širem smislu odnosi na mogućnost dobavljača električne energije i/ili kupaca da iskoriste električne mreže koje ne poseduju ili kontrolišu kako bi prodali ili kupili električnu energiju.²⁸ Ovaj pristup je važan za podsticanje konkurencije kako na strani potrošača tako i na strani proizvođača električne energije i tržišta gasa.

²⁶Palasthy, A., (2002) “Third Party Access in the Electricity Sector: EC Competition Law and Sector-Specific Regulation”. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 20(1), pp. 1

²⁷ Diathesopoulos, M., 2010. “Third Party Access and Refusal to Deal in European Energy Networks: *How Sector Regulation and Competition Law Meet Each Other*”. p.5

²⁸ Palasthy, A., (2002) “Third Party Access in the Electricity Sector: EC Competition Law and Sector-Specific Regulation”. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 20(1), pp. 1

1.10 Energetsko upravljanje u Srbiji

Upravljanje energijom u Srbiji tradicionalno se zasniva na centralizovanom kreiranju politike, zatvorenim političkim zajednicama i hijerarhijski strukturiranim i politički kontrolisanim energetske kompanijama. Rad ovog drugog je prvenstveno vođen geostrateškim i socioekonomskim interesima, a ne ekološkom ispravnosću, konkurentnosću i ekonomskom efikasnosću. Takav energetski sistem je proizveo obrasce subvencionisanih cena energije, visok intenzitet energije i ugljenika u industriji i domaćinstvima, zaduženja javnih energetske preduzeća i opadajuću efikasnost energetske infrastrukture. Ovi faktori, zajedno sa uporno niskim ekonomskim rastom u zemlji i značajnim domaćim rezervama lignita, otežali su alternativnim idejama i tehnologijama da izazovu uspostavljeni energetski režim. U poslednje vreme, međutim, raste svest o klimi. Promene i naponi ka dekarbonizaciji energetske sektora na međunarodnom i posebno EU nivou postavili su dugotrajni konsenzus energetske politike. Iako je relativno mala zemlja bez izlaza na more, Srbija ima značajan potencijal u praktično svim obnovljivim izvorima energije. Jedan deo tog potencijala je već iskorišćen hidroelektrana koje su izgrađene u periodu industrijalizacije bivše Jugoslavije 1960-ih i 1970-ih godina. Ova upotreba hidroenergije u velikim hidroelektranama postrojenja dugo vremena služila kao podrška narativu da je Srbija već ispred mnogih zemalja u korišćenju obnovljivih izvora energije i da dalji naponi u taj odnos nije ni potreban ni ekonomski racionalan. Pored hidroenergije, daleko najvažniji energent u miksu električne energije je lignit domaće eksploatacije koji obezbeđuje dve trećine potrošnje električne energije i koji kontroliše Elektroprivreda Srbije (EPS), državna elektroprivreda.

Sadašnji energetski sistem u Srbiji je u velikoj meri izgrađen u periodu bivše Jugoslavije gde su veliki energetski projekti i pristupačnost energije bili ključni za ekonomski razvoj, tehnološku modernizaciju i industrijalizaciju zemlje. Iako je Jugoslavija u svom obliku prestala da postoji početkom 1990-ih, preovlađujući stav među srpskim donosiocima energetske odluka koji favorizuje energetsku sigurnost i pristupačne cene energije u vidu velikih centralno planiranih projekata gotovo da se nije promenio. Za razliku od prošlih vremena Jugoslavije kada su se veliki i tehnološki napredni energetski projekti trošili da bi održali korak sa rastućim ekonomskim rastom, Vlada Srbije, suočena sa nasleđem građanskog rata i sporog ekonomskog oporavka, borila se da održi postojeću energetsku infrastrukturu, a kamoli da izgradi nove veće energetske kapacitete. Ipak, dominantni politički narativ naglašava važnost postojećeg domaćeg energetske industrija, energetska bezbednost i kratkoročna pristupačnost su preživeli. Proces evropskih integracija i zahtevi energetske politike EU obezbedili su da srpski energetski akteri sve više prihvate principe i narative ekološke održivosti i liberalizacije tržišta.)

2. Energetska sigurnost i privredna aktivnost

2.1 Energetska sigurnost

Svaka nacionalna ekonomija teži da planira, koncipira i realizuje zadovoljavajući stepen energetske bezbednosti u skladu sa sopstvenim potrebama i specifičnostima okruženja. Energetska bezbednost je, do 1970-te godine, je podrazumevala obezbeđenje svih potrebnih tehničkih preduslova za sigurno snabdevanje dovoljnim količinama energije. Koncept sigurnosti snabdevanja je nakon 1970-te godine dobio i finansijsku dimenziju usled naftne krize i promena u ceni nafte. Energetski sektor je dobio ekološku dimenziju početkom XX veka jer je tada postala jača potreba za zaštitom životne sredine.

Evropska unija dugoročno definiše energetska bezbednost kao sposobnost da se buduće energetske potrebe mogu zadovoljiti kroz korišćenje domaćih resursa na ekonomski opravdan način ili iz spoljnih izvora po prihvatljivim uslovima. IEA (International Energy Agency - Međunarodna agencija za energetiku) – je razvila kratkoročni pristup energetska bezbednosti, koji definiše energetska bezbednost neprekidan pristup energetskim resursima po prihvatljivoj ceni. Energetska bezbednost se prema kratkoročnom pristupu posmatra kao sposobnost energetskog sistema određene zemlje da momentalno i na najbolji način odgovori na promene u ravnoteži između ponude i tražnje. Dugoročni pristup energetska bezbednosti je fokusiran na sprovođenje snabdevanja koje je u skladu sa ekonomskim razvojem, uz potrebu za očuvanjem kvaliteta životne sredine.²⁹

Nije moguće formirati jedinstvenu definiciju energetske bezbednosti zbog sledećih razloga: raspored energetskih resursa je neravnomeran u svetu, različiti geopolitički priopriteti zemalja, različita tražnja u različitim vremenskim periodima, različita viđenja ekonomske, ekološke i socijalne budućnosti. Osnovni parametri energetske bezbednosti bi trebalo da budu stabilnost, ranjivost i samodovoljnost energetskog sistema. U različitim trenucima mogu postojati različiti prioriteti u jednoj zemlji zbog toga je energetska bezbednost dinamička kategorija.

²⁹ Jansen, J.C., Seebregts, A.J. (2010): Long-term energy services security: What is it and how can it be measured and valued?, Energy Policy, (38) 4: 1654-1664

2.2 Osnovni faktori koji utiču na energetska bezbednost

Stabilnost snabdevanja i cene energenata

Bezbednost snabdevanja zavisi u velikoj meri od cena i stabilnosti snabdevanja. Energetska bezbednost je pod uticajem faktora sa visokim stepenom promenljivosti i nesigurnosti.

Brojni politički i ekonomski problemi i promene su posledica težnje da se obezbedi dovoljno sirove nafte za potrebe određene države zbog toga je sirova nafta u centru posmatranja. Poremećaji u snabdevanju energijom se javljaju usled različitih faktora: akt sabotaže, kvar infrastrukture snabdevanja, kvar tehnologije snabdevanja itd. Nivo nesigurnosti se ogleda kroz rizik od fizičkog, stvarnog ili imaginarnog prekida snabdevanja.³⁰ Visok nivo nesigurnosti bi rezultirao visokim i nestabilnim cenama tokom dužeg perioda. Postoje dve vrste rizika od poremećaja snabdevanja: strateški i slučajni.³¹ Mogući uzroci nastanka strateškog rizika su tržišna moć, politička nestabilnost ili neadekvatna ulaganja u objekte za snabdevanje. Ovi rizici mogu uticati i na domaća i na međunarodna tržišta, strateški rizik je manje relevantan za domaće sisteme. Domaći sistemi se mogu suočiti sa prekidom u snabdevanju zbog nedovoljne infrastrukture, tehničkih kvarova, socijalnih nemira ili terorističkih napada.

Nafta će biti korišćena kao primer u daljoj analizi jer je to roba sa kojom se najviše trguje na svetskom tržištu, uvoz nafte čini značajan udeo u uvozu mnogih zemalja.

Eksterni troškovi uvoza nafte

Nafta ima posebne karakteristike:

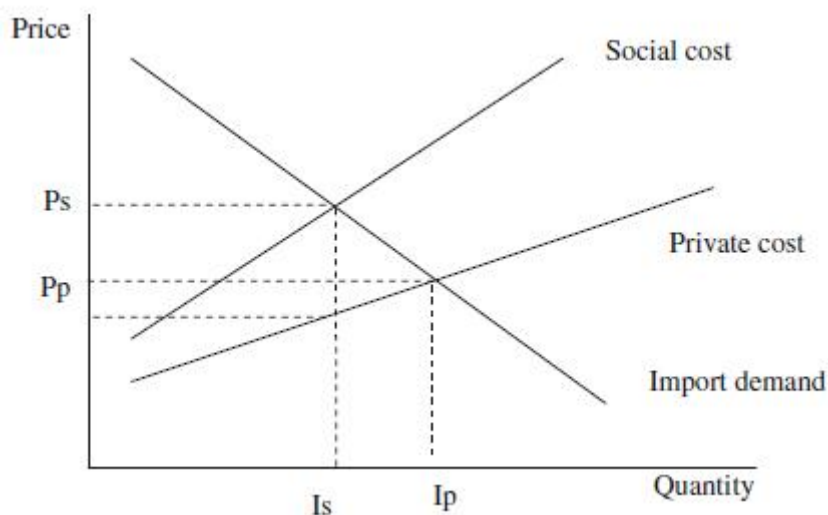
- Nafta je koncentrisana na relativno malom području u Persijskom zalivu, što dozvoljava monopolsko ponašanje na tržištu nafte
- Nacije mogu biti u ozbiljnim problemima prilagođavanja usled šokova u snabdevanju naftom
- Nafta ima ograničene zamene u svojoj glavnoj upotrebi, što uklanja fleksibilnost korisnika da se udalje od upotrebe nafte
- Sve faze ciklusa goriva na naftu nameću nenamerne i štetne uticaje na životnu sredinu

Zbog ovih specifičnih karakteristika primenjuje se argument tržišnog neuspeha i tržišna cena isporučene nafte potrošačima odstupa od punog društvenog troška nafte. Društveni troškovi mogu uključivati troškove nekonkurentnih tržišta, troškove životne sredine, štete i ekonomske

³⁰ Owen AD (2004) Oil supply insecurity: control versus damage costs. Energy Policy 32(16):1879–1882

³¹ Markandya A, Hunt A (2004) The externalities of energy security, final report, Externe-Pol, Bath University, UK

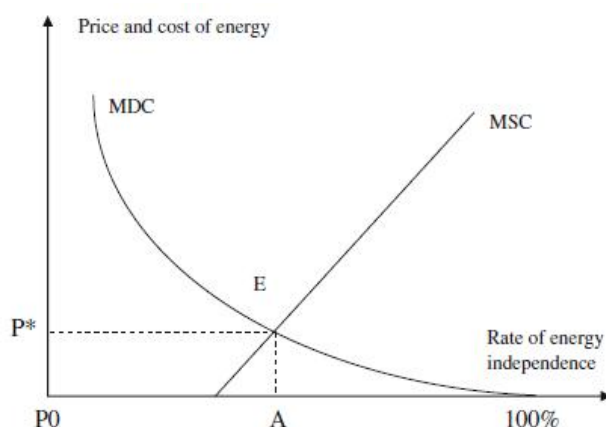
gubitke usled cenovnih šokova. Potrošači nafte te troškove ne plaćaju u ceni, već ih plaća društvo u celini. Monopsonska moć pojedinih uvoznika koji utiču na cenu nafte na svetskom tržištu izaziva eksterni efekat u vezi sa uvozom nafte. Ukoliko potrošač ima veliki tržišni udeo u potrošnji (npr. SAD) onda svaka dodatna potražnja za uvozom od strane ovog potrošača negativno utiče na globalnu tražnju i svetska cena nafte raste. Ovo povećava ukupni račun za uvoz nafte u zemlji- za marginalni i infra-marginalni uvoz. Društveni trošak je viši od privatnih troškova jer društvo snosi više troškova za infra-marginalne količine dok je privatni trošak za potrošače granični trošak uvoza. Razlika između privatnih i društvenih troškova naziva se monopsonski klin. Odluka o potrošnji se zasniva na privatnim troškovima a ne na društvenim troškovima (slika 1). Uvoz je zasnovan na privatnim troškovima I_p , dok je efikasan nivo uvoza I_s zasnovan na društvenim troškovima. Moć monopsona zavisi od dva faktora: nivoa uvozne zavisnosti i efekta tražnje monopsona na svetskom tržištu nafte. Ako zemlja ne zavisi od uvoza (tj. zavisnost od uvoza je nula), ne postoje eksternalije zbog monopsonske moći. Monopsonski klin se povećava sa višim stepenom uvozne zavisnosti. Kada bi svetsko tržište nafte bilo savršeno elastično i konkurentno, dodatna tražnja za uvozom velikog potrošača ne bi imala nikakav uticaj na svetsku cenu nafte i eksternalija ne bi postojala. Ponuda je neelastična zbog prisustva OPEK-a. Ponuda proizvođača koji nisu iz OPEK-a utiče na svetsku cenu.

Slika1. Društveni trošak uvoza nafte

Optimalni nivo energetske nezavisnosti

Pristup marginalnih troškova se koristi da bi se dobila ideja o optimalnoj zavisnosti. Na slici 2 su prikazane dve krive, kriva MDC koja predstavlja granični trošak zavisnosti od uvoza a kriva MSC pokazuje granične troškove bezbednosti. Kriva graničnih troškova zavisnosti od uvoza (MDC) obuhvata troškove povećane zavisnosti od uvoza. U ove troškove ulaze direktni i indirektni troškovi za privredu (vojni troškovi, troškovi ekonomskog poremećaja itd.). Granični trošak zavisnosti od uvoza je nula kada je zemlja u potpunosti samodovoljna ali može biti veoma visok za 100% uvozu zavisnost. Formiranje ove krive nije jednostavno jer cena zavisi od mnogih faktora kao što su lakoća zamene energije, raznolikost uvoza, značaj koji društvo pridaje uvozu energije. Kriva marginalnih troškova bezbednosti (MSC) je trošak koji je društvo spremno da podnese za povećanje nacionalne energetske nezavisnosti. Država može da smanji svoju zavisnost putem zaliha energije, promovisanja nacionalnog snabdevanja, racionalizacije energije. Ovde bi bili obuhvaćeni dodatni troškovi povećanja nezavisnosti. Pretpostavka je da je marginalni trošak bezbednosti nula za domaće snabdevanje energijom (iako to ne mora biti tačno). Sa višim nivoom nezavisnosti troškovi počinju da rastu brže. Kriva ne počinje od početka koordinatnog sistema i ima strm nagib. Presek MDC i MSC predstavlja optimalni nivo energetske nezavisnosti. Za optimalan nivo energetske nezavisnosti važno je razmotriti troškove obezbeđivanja sigurnosti snabdevanja i cenu nafte. Kada bi energetska nezavisnost bila iznad optimalnog nivoa to ne bi bilo ekonomski efikasno jer bi troškovi obezbeđivanja sigurnosti bili mnogo veći u poređenju sa graničnim troškovima zavisnosti. Društvo je spremno da plati cenu P^* da bi se obezbedio optimalan nivo sigurnosti snabdevanja, to je premija koja se mora platiti da bi se osigurala sigurnost snabdevanja energijom.

Slika 2. Optimalna stopa energetske nezavisnosti³²

³² Percebois J (1989) Economie de l'énergie, Economica, Paris

Strateške rezerve nafte za ublažavanje poremećaja u snabdevanju

Strateške rezerve nafte su bile odgovor razvijenih zemalja na šokove cena nafte 1970-ih godina. Cilj je bio da se obezbedi odvratanje od namernog, politički motivisanog smanjenja zaliha. Međunarodna agencija za energetiku (IEA) je 1974. godine pod okriljem Sporazuma o međunarodnom energetsom programu pokrenula ovu inicijativu. Prema ovom sporazumu, zemlje članice IEA poseduju zalihe nafte jednake 90 dana neto uvoza u prethodnoj godini. Kada prekid snabdevanja premašuje 7% IEA ili bilo koje zemlje članice snabdevanje se može osloboditi. Evropska Unija je takođe usvojila sveobuhvatan set mera uključujući obavezu održavanja zaliha tri vrste naftnih derivata za najmanje 90 dana prosečne dnevne potrošnje u prethodnoj kalendarskoj godini.

Postoji nekoliko prednosti ovakvih strateških rezervi: oslobađanje akcija umiruje tržišta i usporava rast cena, daju vremena ekonomijama da se prilagode promenama, zbog reakcije tržišta potrošači globalno imaju koristi od zaliha, omogućavaju prostor za proširenu međunarodnu saradnju.

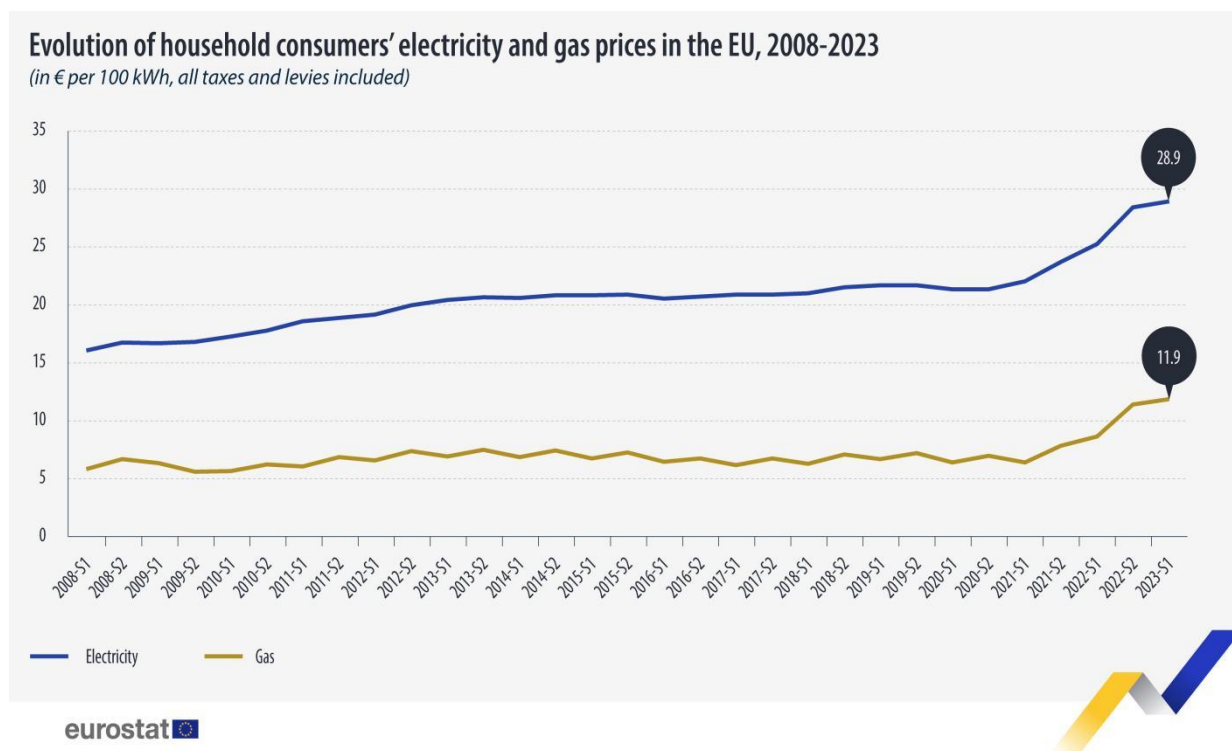
Javno obezbeđivanje zaliha može biti potrebno iz više razloga:

1. Neoptimalno gomilanje zaliha od strane privatnog sektora: inventar u privatnom vlasništvu se može držati na manjem nivou od ekonomski efikasnog nivoa jer: tržišna cena možda neće pružiti efektivne signale investitorima o ukupnim koristima i troškovima; u slučaju da postoje značajne makroekonomske koristi postoji mogućnost da privatni akcionar ne iskoristi celokupnu korist; promene u fiskalnom ili regulatornom okruženju mogu lišiti akcionara neke ili više koristi od držanja zaliha i na taj način obeshrabriti neoptimalno držanje akcija.
2. Privatni subjekti mogu držati zalihe umesto da ih puštaju u vreme visokih cena zato što se vode ponašanjem za maksimiziranje profita.
3. Privatno gomilanje zaliha može biti skuplje u poređenju sa gomilanjem u javnom vlasništvu zbog lokacije skladištenja, veličine i izbora tehnologije.

2.3 Cena električne energije

Najznačajniji faktori koji utiču na cenu električne energije su visoka nesigurnost i promenljivost koji deluju na ponudu i tražnju. Raspoloživost proizvodnje i prenosnih sistema se nalaze na strani ponude a na strani tražnje potrošnja uslovljena ekonomskom aktivnošću, vremenskim uslovima i navikama potrošača.

U dugom roku cena se određuje na osnovu predviđanja proizvodnje i potrošnje u budućnosti dok se kratkoročna cena određuje trenutnom ponudom i tražnjom.

Slika3. Evolucija cena električne energije i gasa za domaćinstva u EU

Podaci na slici 3 pokazuju da su cene električne enrgije porasle u 22 zemlje EU u prvoj polovini 2023. godine u poređenju sa prvom polovinom 2022. godine. Najveći rast (+953%), izražen u nacionalnim valutama, je zabeležen u Holandiji. Ovo povećanje je povezano sa nekoliko faktora: mere poreskih olakšica u 2022. godini nisu nastavljene u 2023. godini, a istovremeno su energetske porezi na električnu energiju udvostručeni za domaćinstva. Veliki porast cena električne enrgije je registrovan u Litvaniji (+88%), Rumuniji (+77%) i Letoniji (+74%).³³

³³ Internet izvor: <https://ec.europa.eu/eurostat>

2.4 Proizvodnja energije iz obnovljivih izvora

Većina obnovljivih izvora energija je dostupna u izobilju i čovečanstvo ih koristi u različite svrhe. Direktni trošak za potrošača je nizak u njihovom tradicionalnom obliku ali savremeni načini korišćenja ovih energija zahtevaju sofisticirane procese konverzije, što povećava cenu snabdevanja. Interesovanje za obnovljive izvore energije se povećalo od naftnog šoka iz 1970-ih. Globalna briga za klimatske promene i održivi razvoj daje podsticaj obnovljivim izvorima energije. Obnovljivi izvori energije zauzimaju važno mesto u svakoj strategiji održivog razvoja uopšte i razvoja održive energije posebno.³⁴

Prednosti obnovljivih izvora energije su:

- Smanjenje emisije CO₂ i ublažavanje klimatskih promena, obnovljivi izvori energije bez ugljenika (ili neutralni) pomažu u smanjenju koncentracija gasova staklene bašte.
- Na obnovljive izvore energije se gleda pozitivno iz perspektive sigurnosti snabdevanja jer razvoj alternativnih izvora energije iz lokalno dostupnih resursa može da smanji zavisnot od uvoza
- Obnovljivi izvori energije smanjuju štetu po životnu sredinu i zdravlje
- Snabdevanje obnovljivim izvorima energije ima potencijal za stvaranje radnih mesta

³⁴ Subhes C. Bhattacharyya 2011. *Energy economics*. Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law and Policy University of Dundee, UK .pp.249

3. Energetski regulatori u Južnoj Evropi

3.1 Energetski regulatori Jugoistočne Evrope

3.1.1 Agencija za energetiku Republike Srbije (AERS)

Agencija za energetiku je regulatorno telo sa nadležnostima u sektorima električne energije, toplotne energije, nafte i naftnih derivata i prirodnog gasa. Agencija je osnovana Zakonom o energetici. Zadatak agencije za energetiku je da utiče na stvaranje stabilnog regulatornog okvira za razvoj održivog i efikasnog energetskog sektora koji će doprineti ekonomskom razvoju zemlje. Misija ove agencije je da zaštiti kratkoročne i dugoročne interese potrošača energije u Srbiji.

AERS je samostalan pravni subjekt i funkcionalno nezavisna od drugih energetskih subjekata, državnih organa i drugih fizičkih i pravnih lica.

Najvažniji poslovi koje agencija za energetiku obavlja saglasno Zakonu o energetici i međunarodnim sporazumima su:

- Regulacija cena
- Licenciranje energetskih subjekata za obavljanje energetskih delatnosti
- Odlučivanje po žalbama
- Nadzor nad tržištem energije
- Sprovođenje međunarodnih sporazuma

Regulacija cena

Agencija donosi metodologije za određivanje cene pristupa sistemima za prenos električne energije, distribuciju električne energije, distribuciju prirodnog gasa, za transport prirodnog gasa. Ona donosi metodologije za određivanje: cene pristupa skladištu prirodnog gasa, cene prirodnog gasa i električne energije za javno snabdevanje, cene pristupa sistemu za transport nafte naftovodima, troškova priključenja na sistem za distribuciju i transport prirodnog gasa, troškove priključenja na sistem za prenos i distribuciju električne energije. AERS vrši utvrđivanje cene sistemskih usluga i njihovo objavljivanje, počela je da odobrava regulisane cene 01.10.2012. godine.

Licenciranje energetskih subjekata za obavljanje energetskih delatnosti

Ova grupa poslova obuhvata: izdavanje licenci za obavljanje energetskih delatnosti, praćenje ispunjenosti uslova za licenciranje, oduzimanje licenci, vođenje registra izdatih i oduzetih licenci, donošenje akta kojim se utvrđuju merila i kriterijumi za određivanje visine naknade za licence i utvrđuje visinu te naknade.

Odlučivanje o žalbama

Ova grupa poslova obuhvata odlučivanje po žalbi izjavljenoj na:

- Akt operatora sistema o odbijanju tj. nedonošenju odluke po zahtevu za priključenje na sistem
- Akt energetskeg subjekta za transport nafte naftovodom ili energetskeg subjekta za transport derivata nafte produktovodom o odbijanju pristupa sistemu
- Akt operatora sistema o odbijanju pristupa sistemu

Nadzor nad tržištem energije

Ova grupa poslova obuhvata:

- Donošenje pravila o promeni snabdevača i praćenju komercijalnih i tehničkih pokazatelja u regulisanju kvaliteta snabdevanja i isporuke prirodnim gasom i električnom energijom
- Davanje saglasnosti na pravila o radu: prenosnog i distributivnog sistema električne energije, tržišta električne energije, transportnih i distributivnih sistema prirodnog gasa, organizovanog tržišta električne energije, sistema za transport nafte naftovodima, sistema za skladištenje prirodnog gasa, sistema za transport derivata nafte produktovodima.
- AERS obezbeđuje efektivnu konkurenciju, nediskriminatorni pristup sistemima i efikasno funkcionisanje tržišta električne energije i prirodnog gasa.

Međunarodne aktivnosti i sprovođenje međunarodnih sporazuma

Cilj potpisivanja međunarodnog obavezujućeg "Ugovora o osnivanju Energetske zajednice" između Evropske zajednice i Jugoistočne Evrope je bio da se proširi unutrašnje tržište energije EU na region Jugoistočne Evrope. AERS učestvuje u radu Regulatornog odbora Energetske zajednice, kao i u radu Foruma za električnu energiju, Socijalnog foruma i Foruma za prirodni gas. Ona je punopravni član Regionalne asocijacije regulatora u energetici (ERRA-Energy Regulators Regional Association), stukovnog udruženja regulatora čiji je cilj unapređivanje saradnje, razmena iskustva i izgradnja kapaciteta članica.

Izvori finansiranja

Glavni izvori finansiranja Agencije za energetiku su prihodi po osnovu naknada za licence za obavljanje energetske delatnosti, dela cene za pristup sistemu, ostali prihodi koje Agencija ostvaruje prilikom obavljanja poslova iz svoje nadležnosti. Agencija se finansira i iz donacija (osim iz donacija energetske subjekata).

Upravljanje i organizacija

Savet Agencije upravlja Agencijom za energetiku. Narodna skupština bira Savet po osnovu javnog konkursa, iz reda istaknutih stručnjaka iz oblasti energetike. Predsednik i četiri člana čine Savet Agencije, predsednik Saveta se bira na sedam godina, a po dva člana Saveta se biraju na period od šest odnosno pet godina.³⁵ Organizaciju Agencije čine sledeći sektori: sektor za ekonomsko-finansijske poslove, sektor za energetske tehničke poslove, sektor za organizacione i opšte poslove i sektor za pravne poslove.

3.1.2 Regulatorni ured za energiju (RUE)

Regulatorni ured za energiju (RUE) je nezavisan organ Kosova osnovan 2004. godine. Zadatak RUE je da , u skladu sa obavezama iz Sporazuma o energetske zajednici, reguliše aktivnosti u energetske sektor uključujući električnu energiju i gas.

Nadležnosti RUE su: izdavanje licenci energetske preduzećima, praćenje da li energetske preduzeća poštuju licence, izrada pomoćnih propisa za energetske sektor, određivanje tarifa za aktivnosti javnih službi, utvrđivanje obaveza za snabdevanje stanovništva. Regulatorni ured za energiju saraduje sa energetske ministarstvima i preduzećima.

Međunarodne aktivnosti

RUE je član Regionalnog udruženja energetske regulatora (ERRA), Regulatornog odbora energetske zajednice (ECRB), Evropskog saveta energetske regulatora (CEER). Evropski savet energetske regulatora ima cilj da olakša stvaranje konkurentnog, jedinstvenog održivog i efikasnog unutrašnjeg tržišta gasa i električne energije u Evropi. CEER omogućava saradnju, razmenu informacija i pomoć evropske nacionalnim energetske regulatorima. ³⁶RUE saraduje sa Nacionalnim udruženjem regulatornih komiteta za komunalne usluge SAD (NARUC) i

³⁵ Internet izvor: <https://www.aers.rs>

³⁶ Internet izvor: <https://www.ceer.eu/>

Regionalnim entitetom za energiju Republike Albanije i regulatornom komisijom za energiju i vodu (KRRE).

Izvori finansiranja

Regulatorni ured za energiju je finansijski nezavisan. Glavni izvor finansiranja predstavljaju takse za licence.

Upravljanje i organizacija

Regulatorom rukovodi njegov odbor koji se sastoji od pet članova, od kojih se jedan bira za predsednika. Skupština Republike Kosovo imenuje predsednika i članove odbora. Mandat svakog člana odmora traje pet godina, sa mogućnošću imenovanja na još jedan mandat u budućnosti. Statut, mandat, dužnosti i druge odgovornosti su regulisani Zakonom o regulatoru.³⁷

3.1.3 Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne delatnosti (REGAGEN)

''Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne delatnosti'' (Regagen) je neprofitna, samostalna organizacija, funkcionalno i pravno nezavisna od energetske subjekata i državnih organa. REGAGEN je osnovana 2004-te godine od strane Skupštine Crne Gore. Nadležnosti i ovlašćenja ove institucije su utvrđena Zakonom o energetici, Zakonom o komunalnim delatnostima i Zakonom o nadzoru nad veleprodajnim tržištem električne energije i prirodnog gasa.

Ova nezavisna regulatorna agencija ima nadležnosti u oblasti prirodnog gasa električne energije, nafte i naftnih derivata, regulacije cena javnog vodosnabdevanja i upravljanje komunalnim otpadima.

Najvažniji poslovi koje obavlja Regulatorna agencija za energetiku i regulisane delatnosti su: utvrđivanje statusa zatvorenog distributivnog sistema električne energije; licenciranje energetske subjekata u oblastima električne energije, nafte i gasa; nadzor nad radom licenciranih energetske subjekata; utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i naknada regulisanim elektroenergetskim subjektima; davanje saglasnosti na desetogodišnje planove kao i na investicione planove distributivnog i prenosnog sistema električne energije; odobravanje pravila za prekograničnu razmenu električne energije; odlučivanje po žalbama kupaca električne energije; nadzor nad veleprodajnim tržištem električne energije; izrada godišnjeg izveštaja o stanju energetske sektora Crne Gore.³⁸

³⁷Internet izvor: <https://www.ero-ks.org/zrre/sh/per-ne>

³⁸Internet izvor: <https://regagen.co.me/>

Međunarodne aktivnosti

REGAGEN je punopravna članica udruženja regulatornih tela država Mediterana u oblasti energetike (MEDREG), Regulatornog Odbora Energetske Zajednice (ECRB), udruženja evropskih regulatora u oblasti vodosnabdevanja (WAREG) i članica sa statusom posmatrača u Savetu evropskih regulatora u oblasti energetike (CEER). REGAGEN ima pristup radnim grupama Agencije Evropske unije za saradnju energetske regulatora (ACER) u oblastima električne energije i gasa. ACER je nezavisno telo koje podstiče integracije i kompletiranja evropskog unutrašnjeg energetskeg tržišta za električnu energiju i prirodni gas. ACER osigurava da se integracija nacionalnih energetskeg tržišta i implementacija zakonodavstva u državama članicama ispune u skladu sa regulatornim okvirima i ciljevima energetske politike EU.³⁹

Izvori finansiranja

REGAGEN se finansira iz sledećih izvora: naknada za izdavanje licenci, godišnje naknade za korišćenje licenci, naknade za utvrđivanje statusa zatvorenog distributivnog sistema, naknade za rešavanje sporova i drugih naknada utvrđenih u skladu sa Zakonom o energetici.

Upravljanje i organizacija

Organizaciju REGAGEN-a čine:

- Odbor (sekretar odbora, savetnik odbora)
- Izvršni direktor
- Služba za opšte poslove, služba za energetske-tehničke poslove, služba za ekonomske poslove, služba za pravne poslove regulacije, služba za gas naftu i licence, služba za regulisanje komunalne delatnosti

3.1.4 Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK)

Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK) je neprofitna i nezavisna institucija Bosne i Hercegovine. DERK posluje u skladu sa principim transparentnosti, objektivnosti i ravnopravnosti. DERK je odgovoran za prenos električne energije, međunarodnu trgovinu električnom energijom i operacije prenosnog sistema.

Najvažniji poslovi koje obavlja DERK su: regulacija, odobravanje i nadzor tarifa i tarifnih metodologija za usluge prenosa, pomoćne usluge i rad Nezavisnog operatera sistema (NOS), snabdevanje kupaca električne energije u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine; revizija i usvajanje tržišnih pravila i mrežnih kodeksa; praćenje uslova vezanih za međunarodnu trgovinu električnom energijom; uspostavljanje i praćenje kvaliteta usluga prenosa električne energije;

³⁹ Internet izvor: <https://www.acer.europa.eu/>

uspostavljanje pravila za nediskriminatorni i fer pristup trećih strana prenosnoj mreži; odobravanje i koordiniranje investicionih planova; zaštita potrošača; rešavanje sporova između korisnika sistema; izdavanje godišnjih izveštaja i drugih javnih informacija o DERK-u.⁴⁰

Međunarodne aktivnosti

DERK koristi, prati i u različitim vidovima učestvuje u aktivnostima sledećih međunarodnih asocijacija: Regulatorni odbor Energetske zajednice (ECRB), Regionalna asocijacija energetske regulatora (ERRA), Asocijacija mediteranskih energetske regulatora (MEDREG), Međunarodna konfederacija energetske regulatora (ICER), Savet evropskih energetske regulatora (CEER). Asocijacija mediteranskih energetske regulatora (MEDREG) promoviše transparentan, kompatibilan i stabilan regulatorni okvir u regionu Mediterana, podstiče infrastrukturne investicije, poboljšanu energetske saradnju i zaštitu potrošača. MEDREG deluje kao platforma za saradnju za regulatore južne i severne obale Mediterana radi razmene dobrih praksi i tehničkog znanja.⁴¹ Međunarodna konfederacija energetske regulatora (ICER) predstavlja dobrovoljni okvir za saradnju svih energetske regulatora iz celog sveta. Cilj ICER-a je da poboljša svest kreatora politike i javnosti i razumevanje uloge energetske regulative u rešavanju širokog spektra društveno-ekonomskih, tržišnih i ekoloških pitanja.⁴²

Upravljanje i organizacija

Organizaciju DERK-a čine:

- Predsedavajući član Komisije
- Sekretar, savetnik komisije, stručni savetnik
- Koordinator nadzora tržišta, specijalista za međunarodnu saradnju i prevođenje, administrativno-tehnički saradnik
- Sektor za pravne poslove, sektor za tarife i tržišta, sektor za licence i tehničke poslove, sektor za finansijsko-administrativne poslove

⁴⁰ Internet izvor: <https://www.derk.ba/>

⁴¹ Internet izvor: <https://www.medreg-regulators.org/>

⁴² Internet izvor: <http://icer-regulators.net/welcome-to-icer/>

3.1.5 Hrvatska energetska regulatorna agencija (HERA)

Zakonom o regulisanju energetske delatnosti propisano je da je HERA samostalno, nezavisno pravno lice sa javnim ovlašćenjima za regulisanje energetske delatnosti.

Najvažniji poslovi koje obavlja HERA su: zaštita kupaca i energetske subjektata; obezbeđivanje objektivnosti, nepristrasnosti i transparentnosti u obavljanju energetske delatnosti; sprovođenje regulisanog pristupa sistemu; donošenje metodologija za određivanje iznosa tarifnih stavki u tarifnim sistemima; uspostavljanje efikasnog energetskeg tržišta i tržišne konkurencije;

Hrvatskom energetskeg regulatornom agencijom upravlja Upravno veće koje ima pet članova od kojih je jedan predsednik Upravnog veća a jedan njegov zamenik. HERA ima službe koje obavljaju administrativne, stručne i tehničke poslove za potrebe Agencije.⁴³

3.1.6 Regulatorna komisija za energetiku i vodu (EWRC-energy and water regulatory commission)

Bugarska regulatorna komisija za energetiku i vodu je odgovorna za utvrđivanje tarifa i kvaliteta usluga u sektoru gasa, električne energije, daljinskog grejanja i vodosnabdevanja i kanalizacije. EWRC je odgovorna za licenciranje preduzeća u sektoru gasa, električne energije i daljinskog grejanja i izdaje dozvole za izgradnju tranzitnih gasovoda ili naftovoda. Ova komisija je osnovana 1999-te godine, pridružila se ERRA-i 2000-te godine.

Finansira se iz naknada naplaćenih po Zakonu o energetici i Zakonu o vodosnabdevanju i kanalizaciji.

Komisija ima pet članova (predsedavajući, dva odgovorna za sektor energetike i dva za sektor vodosnabdevanja i kanalizacije) koji su predloženi odlukom Skupštine i imenovani na period od pet godina i mogu biti ponovo imenovani.⁴⁴

3.1.7 Albanska regulatorna uprava za energiju (ERE- Albanian Energy Regulator Authority)

ERE je javno pravno lice, nezavisno od interesa energetike i državnih institucija, osnovana je 1995-te godine. Radi na osnovu Zakona za energetske sektor i Zakona za sektor prirodnog gasa.

Glavni poslovi ERE su: osiguranje održivog i sigurnog snabdevanja kupaca električnom energijom uspostavljanjem operativnog i konkurentnog tržišta električne energije, uzimajući u

⁴³ Internet izvor: <https://www.hera.hr/hr/html/index.html>

⁴⁴ Internet izvor: <https://www.dker.bg/>

obzir interes kupaca, kvalitet snabdevanja električnom energijom i zahteve zaštite životne sredine; da uređuje delatnost proizvodnje, prenosa, distribucije i snabdevanja električnom energijom.⁴⁵

3.1.8 Regulatorna komisija za energetiku (RKE)

Regulatorna komisija za energetiku Republike Severne Makedonije je osnovana 2002. godine u skladu sa Zakonom o energetici.

Glavni poslovi ovog nezavisnog regulatornog tela su: bezbedno i kvalitetno snabdevanje potrošača energije; zaštita potrošača; zaštita životne sredine; zaštita i unapređenje položaja zaposlenih u energetsom sektoru; uvođenje i zaštita konkurentnog energetskeg tržišta na principima objektivnosti, nediskriminacije i transparentnosti.

Rad Regulatorne komisije za energetiku se finansira iz sopstvenih izvora finansiranja obezbeđenih naplatom naknade iz ukupnih prihoda privrednih društava koja obavljaju delatnost u oblasti energetike i naplatom izdatih licenci. Regulatorna komisija za energetiku je dužna da do 31. oktobra tekuće godine dostavi Skupštini Republike Severne Makedonije na usvajanje predlog finansijskog plana Regulatorne komisije za energetiku za narednu godinu.

RKE ima međunarodnu saradnju sa: Regionalnom asocijacijom regulatora u energetici (ERRA- Energy Regulators Regional Association), Energetskom zajednicom, Evropskim regulatorima vode (WAREG), Mađarskom berzom električne energije (HUPX).

RKE ima sedam članova. Članove i predsednika RKE-a predlaže i razrešava Skupština Republike Severne Makedonije na predlog Vlade Republike Severne Makedonije. Svaki član RKE-a ima petogodišnji mandat, a nijedan član komisije ne može obavljati funkciju duže od dva mandata. Lice predloženo za člana RKE-a mora biti državljanin Republike Severne Makedonije i mora da ispunjava sledeće uslove: da ima završeno najmanje visoko obrazovanje i da je stručnjak u oblasti energetike; da ima najmanje deset godina iskustva u oblasti nominovanja i da je dobio preporuke od najmanje tri kvalifikovana stručnjaka.⁴⁶

⁴⁵ Internet izvor: <https://www.ere.gov.al/sq/>

⁴⁶ Internet izvor: <https://www.erc.org.mk/Default.aspx>

3.1.9 Regulatorno telo za energiju (RAE- Regulatory Authority for Energy)

Regulatorno telo za energiju je nezavisno regulatorno telo Grčke osnovano je Zakonom i ovlašćeno da nadgleda rad svih sektora energetskog tržišta, daje savete nadležnim državnim organima i donosi regulatorne mere u pravcu pune liberalizacije tržišta električne energije i prirodnog gasa.

Glavni poslovi koje obavlja RAE su: monitoring i nadzor tržišta energije, zaštita potrošača, nadgledanje energetske sigurnosti zemlje, licenciranje, monitoring nezavisnih operatora prenosnog sistema, odobrenje tarifa za nekonkurentne aktivnosti.⁴⁷

3.1.10 Energetska zajednica za Jugoistočnu Evropu

Energetska zajednica za Jugoistočnu Evropu je osnovana Ugovorom o osnivanju Energetske zajednice, koji je 1. jula 2006. godine je stupio na snagu. Jedna ugovorna strana je Evropska zajednica a na drugoj ugovornoj strani se nalaze Srbija, Kosovo, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Albanija, Severna Makedonija, Moldavija, Gruzija i Ukrajina. Ovaj dokument otvara mogućnost za uspostavljanje čvršćih međusobnih veza u sektoru energetike između ugovornih strana iz Jugoistočne Evrope kao i veza sa Grčkom, Slovenijom, Mađarskom, Austrijom i Italijom. Turska, Norveška i Jermenija učestvuju kao posmatrači. Ugovor o osnivanju Energetske zajednice stvara uslove za nastanak jedinstvenog energetskog tržišta, uspostavlja institucije Energetske zajednice propisuje mehanizme za rad mrežnih tržišta, utvrđuje proces odlučivanja u okviru Energetske zajednice.

Ciljevi Energetske zajednice su:

- Uspostavljanje stabilnog regulatornog i tržišnog okvira koji omogućava priliv investicija za proizvodnju električne energije.
- Stvaranje integrisanog energetskog tržišta koje omogućava prekograničnu trgovinu energijom.
- Poboljšanje sigurnosti snabdevanja kako bi se obezbedilo kontinuirano i stabilno snabdevanje energijom, ekonomski rast u regionu.
- Podsticanje korišćenja obnovljivih izvora energije.⁴⁸

⁴⁷ Internet izvor: <https://www.rae.gr/>

⁴⁸ Internet izvor: <https://www.energy-community.org/>

Osnovne institucije Energetske zajednice su:

- Ministarski savet-najviši organ za donošenje odluka Energetske zajednice.
- Stalna grupa na visokom nivou- priprema materijale i podnosi izveštaje Ministarskom savetu
- Regulatorni odbor - nezavisno regulatorno telo energetskih regulatora u Energetskoj zajednici koje predstavlja koordinacionu platformu za razmenu znanja i razvoj najboljih praksi za regulisana tržišta električne energije i gasa.
- Forumi predstavljaju platforme za diskusiju o budućim regulatornim, pravnim i praktičnim razvojjima unutar Energetske zajednice.

3.2 Energetski regulatori Jugozapadne Evrope

3.2.1 Španska nacionalna komisija za tržišta i konkurenciju (CNMC)

Španska nacionalna komisija za tržišta i konkurenciju je telo koje obezbeđuje i promoviše pravilan rad svih tržišta u interesu potrošača i korporacija. CNMC je javno nezavisno telo osnovano 2013. godine. U 2013. godini odobreno je ujedinjenje antimonopolskog organa i regulatornih tela u težnji da se unapredi njihova nezavisnot, obezbedi institucionalno poverenje i pravna sigurnost usvajanjem inkluzivnog pogleda sa antimonopolskog i regulatorno stanovišta, cilj je promovisanje modernizacije privrede u korist potrošača. Šest komisija koje su se spojile u CNMC su: Nacionalna komisija za energetiku, Nacionalna komisija za konkurenciju , nacionalna komisija za poštanski sektor, Komisija za tržište telekomunikacija, Komitet za regulaciju železnice i aerodroma i Državni savet za audio-vizuelne medije.

CNMC izdaje izveštaje o energetskim propisima i odgovara na upite u vezi sa propisima za uključene agente. CNM nadgleda funkcionisanje i nivo konkurencije na maloprodajnom i veleprodajnom tržištu električne enrgije, prirodnog gasa i nadgleda rad i sistema i tehničko upravljanje sistemima. Španska nacionalna komisija za tržišta i konkurenciju nadgleda pristup logističkoj mreži , evoluciju cena goriva i upravlja sistemom sertifikacije biogoriva.CNMC upravlja sistemom obračuna za električnu energiju i prirodni gas kao i posebnim režimom kompenzacije, izrađuje izveštaje o naknadama za regulisane delatnosti i naknadama za pristup infrastrukturi. CNMC objavljuje praktične preporuke i vodiče o alatu za poređenje enegetske ponude, funkcionisanju tržišta, simulatoru računa ua električnu energiju i procedurama za promenu snabdevača.

Upravljanje i organizacija

CNMC obavlja svoje funkcije preko dva organa upravljanja: Saveta i predsednika. Veće je kolektivno telo za donošenje odluka sastoji se od deset članova koje imanuje Vlada. Ovi kandidati su osobe sa profesionalnim kompetencijama i renomiranim ugledom u oblasti delovanja Komisije. Njihov mandat traje 6 godina. Savet može delovati kao jedno telo ili kroz odbor. Postoje dva odbora: jedan posvećen praćenju regulisanih sektora (Regulatorni nadzorni odbor) i drugi koji je posvećen pitanjima konkurencije (Komitet za konkurenciju). CNMC ima četiri istražne uprave (energetika, konkurencija, sektor za transport i poštu i audio-vizuelni sektor) koje odgovaraju predsedniku.⁴⁹

Međunarodne aktivnosti

CNMC učestvuje u kreiranju i stalnom razvoju regulative evropskog energetskog tržišta preko entiteta CEER i ACER.

3.2.2 Regulatorni organ za energetske usluge Portugala (ERSE)

Svrha ERSE-a je da na celoj nacionalnoj teritoriji reguliše električnu energiju, prirodni gas, tečni naftni gas i biogoriva kao i upravljanje radom mreže električne stabilnost. ERSE je nezavisno pravno lice sa administrativnom i finansijskom autonomijom. ERSE ima samostalnost upravljanja, operativnu, organizacionu i tehničku nezavisnost kao i sopstvenu imovinu. Nadležnosti ERSE-a su regulatorne, nadzorne, implementacione, savetodavne, arbitražne i sankcione prirode.

U sektorima električne energije i prirodnog gasa ERSE je ovlašćena za ekonomsku regulaciju i snosi odgovornost za: definisanje regulatornih parametara i odobravanje cena regulisanih tarifa.

Upravljanje i organizacija

Upravni odbor zastupa ERSE, odgovara za definisanje, praćenje i vođenje usluga i aktivnosti ERSE. Predsednik i dva člana Odbora čine Upravni odbor. Mandat traje šest godina i ne može se obnoviti.

Međunarodne aktivnosti

ERSE prati dešavanja u oblasti regulacije na međunarodnom nivou kao i aktivnosti drugih regulatornih tela.

⁴⁹ Internet izvor: <https://www.cnmc.es/en/>

ERSE garantuje svoju evropsku regulatornu kordinaciju kroz dve institucionalne strukture: Savet evropskih energetske regulatora (CEER) i Agencija za saradnju energetske regulatora (ACER).

ERSE je učesnik na nekoliko međunarodnih forum koji imaju cilj promovisanje razmene ideja i iskustava posebno sa zemljama mediteranskog basena (preko MEDREG-a), zemalja portugalskog govornog područja (preko RELOP-a) i Latinske Amerike (preko ARIAE).

Ovi forumi istražuju teme vezane za kontinuiranu evoluciju regulative i tržišta, kao rezultat stečenog iskustva kroz evropsku i iberijsku regulatornu saradnju.

ARIAE (Iberijsko-američko udruženje energetske regulatora) je neprofitna organizacija koju čine 20 iberijsko-američkih zemalja i promoviše razmenu znanja između stručnjaka iz regulatornih agencija. Iberijsko-američko udruženje energetske regulatora se sastoji od Izvršnog odbora, Generalne skupštine, Sekreterijata i radnih grupa.

ERSE aktivno učestvuje u aktivnostima ARIAE:

- Prisustvuje Godišnjoj konferenciji i generalnoj skupštini
- Promoviše učešće svojih stručnjaka koji će pratiti i podržavati radne grupe i dokumente koji su u njima izrađeni, koordinira radne grupe kada je imenovan za to.

Iberijsko energetske tržište je naziv za sporazume i oblasti energetike između Španije i Portugala, sa namerom stvaranja konkurentnog, slobodnog tržišta, otvorenog za ulazak novih učesnika, koje promoviše veću ekonomsku efikasnost i bolji kvalitet usluga za potrošača. Iberjsko energetske tržište se sastoji od dve oblasti: MIBGAS (Iberijsko tržište prirodnog gasa) i MIBEL (Iberijsko tržište električne energije).⁵⁰

MIBEL je osnovao Savet regulatora koji uključuje Španske i Portugalske regulatore.

Savet regulatora obavlja sledeće zadatke:

- Prati razvoj Iberijskog tržišta
- Koordinira akcije sa ostalim regulatorima
- Izdaje mišljenja o ozbiljnim prekršajima koji su učinjeni,
- Predstavlja španskoj i portugalskoj vladi predloge kako da se izmene postojeća pravila regulative
- Određuje koje kompanije se smatraju dominantnim.

Iberijsko tržište gasa (MIBGAS)

⁵⁰Internet izvor: <https://www.erse.pt/en>

2007. godine je postignut sporazum o razvoju Iberijskog tržišta gasa. ERSE i CNMC su razvili dokument koji se tiče organizacije i principa funkcionisanja MIBGAS-a. U tom dokumentu oba regulatora su preuzela odgovornost da:

- Analiziraju funkcionisanje tržišta
- Učestvuju U MIBGAS koordinacionom odboru
- Razviju zajedničke predloge za regulisane tranzitnih tarifa između Španije i Portugala.

3.2.3 Italijanski regulatorni organ za energiju, mreže i životnu sredinu (ARERA)

Italijanski regulatorni organ za energiju, mreže i životnu sredinu (ARERA) je nezavisno telo koje ima cilj da zaštiti potrošače i promoviše konkurenciju, efikasnost i distribuciju usluga sa adekvatnim nivoom kvaliteta kroz kontrolne i regulatorne aktivnosti u energetske sektorima.

Uprava uspostavlja adekvatne nivoe kvaliteta usluga i transparentne tarifne šeme zasnovane na unapred definisanim kriterijumima uz promociju zaštite potrošača i korisnika. Ove funkcije se obavljaju u skladu sa finansijskim i ekonomskim ciljevima operatera sa fokusom na socijalna pitanja, efikasno korišćenje resursa i zaštitu životne sredine. ARERA radi sa punom nezavisnošću i autonomijom u okviru opštih smernica politike koje su unele Vlada i Parlament kao i pravila propisa EU. ARERA se finansira iz doprinosa iz prihoda regulisanih operatera.

Upravljanje i organizacija

Odbor se sastoji od predsednika i četiri člana imenovana dekretom predsednika Italije. Procedura imenovanja predviđa da se dve trećine članova nadležnih skupštinskih odbora izjasni o imenima koje je predložilo Ministarstvo za ekonomski razvoj zajedno sa Ministarstvom životne sredine i zaštite kopna i mora a koje je odobrilo Veće ministara.

Međunarodne aktivnosti

ARERA sprovodi intenzivnu aktivnost međunarodne saradnje sa regulatorima neevropskih i evropskih zemalja, u cilju promovisanja integracije energetske tržišta i harmonizacije pravila. ARERA učestvuje u procesu formiranja novog regulatornog okvira za evropska tržišta električne energije i gasa predviđenog takozvanim Trećim energetske paketom (Evropski mrežni kodeksi). ARERA je jedan od osnivača Saveta evropskih energetske regulatora - CEER. ARERA je stalni potpredsednik udruženja mediteranskih energetske regulatora - MEDREG. Sekretarijat MEDREG--a je smešten u Milanu i sedištu Uprave ARERA. Italijanski regulatorni organ za energiju ima vodeću ulogu u Regulatornom odboru energetske zajednice - ECRB koje je više usklađeno sa ACER-ovim odgovorinostima za područje Balkana na osnovu Ugovora o Energetskoj zajednici potpisanog između Evropske unije i zemalja ovog regiona. Kroz MEDREG i CEER, ARERA pruža podršku Međunarodnoj konferenciji energetske regulatora (ICER) u cilju dalje institucionalizacije uloge globalne regulative.

Uloga Uprave na međunarodnom planu je konsolidovana kroz jačanje bilateralnih odnosa sa regulatorima drugih zemalja što je dovelo do implementacije formalnih sporazuma o saradnji i tvining projekata koje finansira Evropska komisija. ARERA je implementirala zajedno sa grčkim regulatorom (Regulatorna uprava za energetiku republike Grčke - RAE) tvining projekat za podršku egipatskom regulatoru (Egipatska regulatorna agencija za elektroprivredu i zaštitu potrošača - EgyptERA) pod nazivom “Jačanje institucionalnih kapaciteta egipatske Regulatorne agencije za elektroprivredu i zaštitu potrošača”.

ARERA je tokom 2018. godine realizovala projekat fokusiran na prenošenje znanja o inicijativama za spajanje tržišta među članicama EU nacionalnim regulatornim organima Crne Gore (RAE), Srbije (AERS) i Albanije (ERE).⁵¹

4. Energetski regulatori u Zapadnoj Evropi

4.1 Belgijska komisija za regulaciju električne energije i gasa (CREG)

CREG (Commission for Electricity and Gas Regulation) je belgijska savezna komisija za regulaciju električne energije i gasa. Osnovana je Zakonom o električnoj energiji i gasu, predstavlja organizaciju sa statusom pravnog lica. CREG deluje, u skladu sa pravom Evropske unije, potpuno nezavisno od energetske industrije, vlada i drugih zainteresovanih strana. CREG je odgovoran Parlamentu, njemu predstavlja predlog budžeta i godišnje smernice o opštoj politici. Komisija za regulaciju električne energije i gasa obavlja poslove i skladu sa Zakonom o električnoj energiji i gasu. U ovom okviru, CREG radi na olakšavanju i kontroli dobrog funkcionisanja tržišta. Ova komisija pruža savete javnim organima o funkcionisanju i organizaciji tržišta gasa i električne energije i štiti interese potrošača. CREG prati transakcije na energetskim tržištima i svojom regulacijom obezbeđuje dobro funkcionisanje maloprodajnih i veleprodajnih tržišta. Prilikom obavljanja svojih najvažnijih poslova CREG saraduje sa Upravom za finansijske usluge i tržišta, Upravom za energetiku i Belgijskom upravom za zaštitu konkurencije. Komisija za regulaciju električne energije i gasa intenzivno radi na pružanju informacija svim potrošačima - ugroženim, malim i srednjim preduzećima, kao i industrijskim potrošačima.⁵²

Rad na evropskom nivou

⁵¹ Internet izvor: <https://www.arera.it/en/>

⁵² Internet izvor: <https://www.creg.be/en>

CREG učestvuje u izgradnji unutrašnjeg evropskog energetskeg tržišta čiji je cilj da se svim potrošačima obezbedi sigurno i pristupačno snabdevanje energijom. CREG je aktivan član Saveta evropskih energetskeg regulatora (CEER). CEER je neprofitno evropsko udruženje koje okuplja sva nezavisna nacionalna regulatorna tela iz zemalja Evropskog ekonomskog prostora (EEA) i iz država članica EU. CREG je član Agencije za saradnju evropskih regulatora (ACER) koja neguje saradnju između evropskih energetskeg regulatora i obezbeđuje integraciju tržišta i harmonizaciju regulatornih okvira.

Upravljanje i organizacija

Predsednik Upravnog odbora CREG-a i tri direktora svake direkcije čine upravni odbor. Predsedništvo kao i svaka direkcija ima svoje namenske zadatke i svoje osoblje. Odbor se posebno bavi operativnim upravljanjem CREG-om.

4.2 Holandska uprava za potrošače i tržišta (ACM)

ACM (The Netherlands Authority for Consumers and Markets) je nezavisni regulator koji je posvećen obezbeđivanju dobrog funkcionisanja tržišta za ljude i preduzeća. ACM sprovodi pravila igre za slobodna i regulisana tržišta, pruža informacije tako da su svi upućeni u pravila kao i u svoja prava. Holandska uprava za potrošače i tržišta je nezavisno administrativno telo i deo je nacionalne vlade, ali nije deo nijednog ministarstva. Prilikom pripreme i donošenja odluka, ACM se pridržava pravila Zakona o opštem upravnom pravu. ACM reguliše tržišta energije, transporta, telekomunikacija i pošte u cilju da se zaštiti pristupačnost, kontinuitet, kvalitet i dostupnost na navedenim tržištima.

ACM donosi pravila za mrežne operatore i korisnike električne i gasne mreže. Ova pravila se odnose na način na koji mrežni operatori moraju da ponude tržišnim stranama pristup mrežama, uloge mrežnih operatora na evropskom tržištu i kompenzacije u slučaju nestanka struje. ACM vrši proveru da li dobavljači energije snabdevaju energijom potrošače i preduzeća pouzdano i po razumnim uslovima i cenama. ACM štiti potrošače na energetskeg tržištu tako što deluje ukoliko preprodavci ili energetske kompanije ne poštuju prava potrošača. Ponude energetskeg kompanija moraju da budu uporedive i razumljive. Holandska uprava za potrošače i tržišta pruža potrošačima informacije o poređenju energetskeg kompanija, akviziciji kupaca, prebacivanju, kvarovima, reklamacijama i računima. ACM omogućava preduzećima informacije o priključivanju na električnu, toplotnu ili gasnu mrežu.⁵³

⁵³ Internet izvor: <https://www.acm.nl/en>

Holandska uprava za potrošače i tržišta osigurava da se mrežni operatori i dobavljači energije pridržavaju zakona. Ova uprava izdaje licence dobavljačima energije nakon što utvrdi da je preduzeće u dobrom finansijskom položaju, da su potrošački ugovori u skladu sa zakonom, da kompanija ima odgovarajuću organizaciju, da je kompanija dobro upoznata sa finansijskim rizicima i da ima dovoljnu kontrolu nad novim rizicima. Holandsko tržište energije je slobodno. Dobavljači energije koji imaju licencu dobijenu od strane ACM-a određuju cene na osnovu ponude i tražnje na tržištu. ACM proverava da li dobavljači ne traže previše novca povrh cene koju sami plaćaju za energiju tako što posmatra razliku između tarife koju plaćaju potrošači i troškova koje dobavljač ima za kupovinu energije.

Međunarodne aktivnosti

Holandska uprava za potrošače i tržišta saraduje sa Savetom evropskih energetske regulatora (CEER) i Agencijom za saradnju energetske regulatora (ACER). Radne grupe ACER-a u kojima ACM ušestvuje su: radna grupa za elektroenergetsku infrastrukturu koja je fokusirana na proširenje i ekonomsko regulisanje električne mreže, radna grupa za električnu eneregiju. GRI NW (The Gas Regional Initiative North West) predstavlja regionalnu saradnju za prirodni gas. ACM je član Saveta evropskih energetske regulatora (CEER). CEER se razlikuje od ACER-a po tome što se fokusira na saradnju sa zemljama van Evrope, potrošače, održivost, efikasno korišćenje distributivbnih sistema. ACM pomaže CEER-u u okupljanju stručnosti i znanja o regulaciji tržišta i infrastrukturi za diskusije o politici na evropskom nivou.

Upravljanje i organizacija

Uprava za potrošače i tržišta se sastoji od tri člana, uključujući i predsednika. Imenovanje članova se vrši na osnovu stručnosti koja je potrebna za obavljanje poslova ACM-a kao i na osnovu iskustva i društvenog znanja. Predsednik ACM-a se imenuje na sedam godina dok se ostali članovi imenuju na period od pet godina. Članovi mogu biti imenovani jednom za isti period.

4.3 Luksemburški Institut za regulaciju (ILR)

Luksemburški institut za telekomunikaciju (ILT) je osnovan 1997. godine kako bi se osiguralo da svi konkurenti na otvorenom tržištu mogu ponuditi svoje usluge na jednaki način i bez mogućnosti zloupotrebljavanja svoje pozicije na tržištu. Telekomunikaciono tržište je bilo prvo liberalizovano tržište u Luksemburgu 1998. godine. ILT je uspostavljao pravila i uslove koji su omogućavali stvaranje fer okruženja za sve telekomunikacione operatere. ILT je postao nacionalni regulatorni organ za ovaj sektor ali je bio odgovoran i za upravljanje radio frekvencijama.

ILT je proširio svoje misije na sektore energetike i poštanske usluge. Zamenjen je Luksemburškim Institutom za regulaciju (ILR). ILR je nezavisan i nepristrasan organ čiji je cilj da spreči zloupotrebu i uspostavi okruženje sa poštenim uslovima za sve učesnike.⁵⁴ ILR deluje u interesu potrošača i obezbeđuje pravilno funkcionisanje tržišta na osnovu održive i efektivne konkurencije. Luksemburški Institut za regulaciju vrši nadzor i regulaciju sledećih privrednih sektora: elektronske komunikacije, prirodni gas, električna energija, železnički sektor, poštanske usluge. Institut obezbeđuje transparentnost i nediskriminaciju aerodromskih taksi koje se plaćaju na aerodromu Luksemburg-Findel.

Institut ima ovlašćenja da utvrđuje pravila u skladu sa evropskim i nacionalnim zakonodavstvom. Institut ima ovlašćenje da izrekne administrativne sankcije preduzećima koja ne poštuju važeće zakone.

ILR štiti potrošače tako što im pruža informacije, štiti ih kroz standardne ugovorne zahteve ili kroz vansudsko rešavanje sporova. Ciljevi ILR-a su: promovisanje sigurnog i ekološki održivog konkurentnog unutrašnjeg tržišta električne energije i prirodnog gasa i efikasno otvaranje tržišta za sve kupce i dobavljače u Zajednici; pružanje garancije za zaštitu potrošača; obezbeđivanje visokokvalitetnih javnih usluga, zaštita ugroženih kupaca; održavanje i povećavanje konkurentnosti; poštovanje životne sredine; zaštita potrošača; sigurnost i kvalitet snabdevanja.

Međunarodne aktivnosti

Tržište električne energije u Luksemburgu karakteriše značajna međuzavisnost sa nemačkim tržištem. Luksemburg većinu potrošene energije uvozi iz Nemačke. ILR se pridružila CEER-u čim su njena ovlašćenja proširena na energetski sektor.

Upravljanje i organizacija

⁵⁴ Internet izvor: <https://web.ilr.lu/FR/ILR>

Upravni odbor usvaja budžet i godišnji obračun Instituta i donosi odluke o uslovima finansiranja od strane operatera troškova poslovanja Instituta. Ostale dužnosti saveta su: imenovanje revizora, usvajanje akata koji utiču na bužet, usvajanje internih pravila uprave.

4.4 Regulatorna komisija za energetiku (CRE)

Regulatorna komisija za energetiku je nezavisni upravni organ koji obezbeđuje pravilno funkcionisanje tržišta gasa i elektrirčne energije u Francuskoj, u skladu sa ciljevima energetske politike i u korist krajnjih potrošača.

Veleprodajno tržište električne energije igra centralnu ulogu u radu elektroenergetskog sistema u Francuskoj. Veleprodajno tržište omogućava da se obezbedi ravnoteža između ponude (uzvodni deo) i tražnje (nizvodni deo) električne energije. Uzvodno, električna energija koja se ubrizgava u mrežu iz 95% proizvodnih pogona (istorijska nuklearna flota i drugo) kao i iz uvoza iz drugih evropskih zemalja. Nizvodno električna energija se povlači iz mreže za izvoz, i 75% za finalnu potrošnju.⁵⁵ Učesnici na veleprodajnom tržištu su: proizvođači električne energije, trgovci koji kupuju da bi prodali i tako promovišu likvidnost tržišta, dobavljači električne energije koji trguju i nabavljaju električnu energiju a zatim prodaju krajnjim kupcima za potrošnju;

Distributivne i prenosne mreže prenose električnu energiju od proizvodnih objekata do mesta potrošnje. Ovim mrežama upravljaju operatori distributivnog Sistema (GRD) i operatori prenosnog sistema (GRT) koji obavljaju svoju delatnost kao monopol u svojoj oblasti usluga.

Regulatorna komisija za energiju ima zadatak da reguliše ove monopole kako bi garantovala nediskriminatorno i transparentno pravo na pristup javnim mrežama električne energije kako bi se obezbedilo njihovo pravilno funkcionisanje, garancija njihove nezavisnosti i da doprinese izgradnji evropskog unutrašnjeg tržišta električne energije.

Međunarodne aktivnosti

CRE je član Saveta evropskih energetskih regulatora (CEER) i Saveta regulatora za saradnju energetskih regulatora (ACER). CRE je uključena u strukture multilateralne saradnje sa regulatornim telima drugih zemalja. RegulaE.Fr (Frankofonska mreža energetskih regulatora) je osnovana na inicijativu CRE u bliskoj saradnji sa regulatorima sa obale Slonovače (ANARE-CI), Kvebeka i Belgije (CREG). Cilj RegulaE.Fr je da promoviše najbolje prakse razmene u energetske regulaciji između regulatora koji imaju francusko govorno područje. Frankofonska mreža ima 28 regulatornih tela iz Evrope, Afrike, Azije i Pacifika, Amerike.

Mreža pruža mogućnost regulatorima da ojačaju tehničku saradnju, olakšaju razmenu, imaju lakši pristup međunarodnim sistemima obuke, podstaknu razmenu znanja. Ovaj sistem ima

⁵⁵ Intenet izvor: <https://www.cre.fr/en>

direktan doprinos razvoju energetske tržišta i stvaranju klime koja je pogodna za ulaganja u navedenim zemljama. Tela koja nadgledaju aktivnosti mreže su: koordinacioni odbor, sekretarijat, Komitet za komunikacije. Koordinatni odbor planira redovne sastanke između članova mreže i daje glavne orijentacije mreže. Sekretarijat garantuje koordinaciju između organa koji donose odluke i članova mreže. Komitet za komunikacije organizuje komunikaciju mreže sa spoljnim svetom (bilteni, vebsajt, godišnji izveštaji) i olakšava protok informacija između članova mreže.

CRE učestvuje u radu MEDREG-a, Udruženja regulatora Mediteranskog basena čije je sedište u Milanu. MEDREG ima pet radnih grupa: gas, struja, obnovljivi izvori energije, potrošači i institucije. Ovo udruženje olakšava razmenu najboljih praksi između regulatora u mediteranskom basenu i uspostavljanje kohrentnih regulatornih okvira u regionu.

CRE učestvuje u radu NER-a, mreže ekonomskih regulatora OECD-a, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj. Ovaj forum okuplja preko 80 regulatora iz zemalja OECD i partnerskih zemalja, sa ekspertizom u oblasti energetike, transporta, telekomunikacija i posebno energetske sektora.

CRE je pridruženi član ERRA-e (Regionalno udruženje energetske regulatora). ERRA pored Generalne skupštine ima i Strateško savetodavno veće i nekoliko radnih grupa (Komitet za licenciranje i konkurenciju, tarife i cene, radna grupa za kupce i maloprodajna tržišta). CRE, kao pridruženi član ERRA-e, može prisustvovati sastancima generalne skupštine (bez prava glasa) i sastancima radnih grupa. CRE je učesnik u ECRB-u. ECRB je Savet regulatora energetske zajednice koji ima cilj da proširi unutrašnje energetske tržište na Balkansko poluostrvo.

Organizacija i upravljanje

Upravni odbor se sastoji od predsednika i tri člana. Odeljenje za pravne poslove se bavi istragom i rešenjima sporova, obezbeđuje sigurnost i zakonitost Komisije. Odeljenje za mreže je nadležno za sva pitanja vezana za gasne i elektroenergetske mreže i infrastrukturu (distribucija, prenos interkonekcije, pametne mreže), čine ga dva zamenika direktora i šest odeljenja (evropske interkonekcije i mreže, spajanje i balansiranje, veza inteligentne mreže, uzvodna gasna infrastruktura, distribucija). Odeljenje za razvoj tržišta i energetske tranziciju su zaduženi za sve predmete koji se odnose na razvoj i organizaciju maloprodajnog tržišta električne energije i gasa, sa stanovišta procedura i propisa, razvoja konkurencije uzvodno i nizvodno i proizvodnje. Uprava za nadzor nad tržištem na veliko je zaduženo za praćenje veleprodajnih tržišta. Odeljenje za ekonomsko-finansijske poslove je zaduženo za finansijske aktivnosti CRE. Uprava za evropske i međunarodne poslove i saradnju vrši koordinaciju spoljnog delovanja CRE na evropskom i međunarodnom nivou i promovise saradnju između regulatora.

4.5 Komisija za regulaciju komunalnih usluga (CRU)

CRU (The Commission for Regulation of Utilities) je nezavisni regulator energije i vode u Irskoj. CRU posluje u okviru statutarnog okvira i politike koje je postavila Vlada i odgovorna je za zaštitu potrošača i ekonomsko regulisanje u sektoru vode i energije. CRU je zadužena za regulisanje energetske bezbednosti. Komisija za regulaciju komunalnih usluga obezbeđuje efikasnu isporuku, održava sigurnost snabdevanja prirodnim gasom i električnom energijom.

CRU ima veoma važnu ulogu u zaštiti javne bezbednosti i sprečavanju velikih nesreća u energetsom sektoru Irske. Ovo uključuje regulaciju bezbednosti nafte, gasa (mreže, skladištenje, snabdevanje, distribucija i korišćenje tečnog naftnog gasa) instalatera gasa i elektro izvođača.⁵⁶

Irska i Severna Irska dele jedinstven sistem za prenos električne energije i jedinstveno veliko tržište električne energije na svim ostrvima koje se zove Jedinstveno tržište električne energije (SEM-Single Electricity Market). CRU je odgovoran za dizajniranje i regulisanje SEM-a zajedno sa Regulatorom za komunalne usluge Severne Irske preko SEM komiteta.

Upravljanje i organizacija

Odeljenje za sigurnost veleprodaje i snabdevanja vodi program akcija za omogućavanje bezbedne energetske tranzicije do 2030. godine i dalje. Ovo odeljenje reguliše veleprodajne kapacitete električne energije, tržište energije i sistemske usluge sa ciljem da se omogući siguran i održiv sistem električne energije. Ova divizija obezbeđuje odgovarajuće signale za ulaganje u novu proizvodnju iz obnovljivih izvora energije i u kapacitet proizvodnje sa niskim emisijama ugljen-dioksida.

Odeljenje za sigurnost snabdevanja i veleprodaje, u saradnji sa Regulatorom za komunalne usluge u Belfastu, nadgleda veliko ostrvsko jedinstveno tržište električne energije (SEM).

Odeljenje za operacije i organizacioni razvoj je odgovorno za podršku i osnaživanje CRU timova da postignu rezultate koji su navedeni u strateškom planu. U ovo odeljenje su uključeni:

- Ljudski resursi
- Finansije i upravljanje
- Informacione tehnologije
- Poslovna podrška
- Komunikacije i odnosi sa javnošću

Ove funkcije se fokusiraju na razvoj javnog sektora i drugih strategija koje su najbolje za organizaciju. Odeljenje ima poseban fokus na organizacioni dizajn i razvoj i na održavanju najviših standarda u upravljanju odnosima sa zainteresovanim stranama.

Odeljenje za dekarbonizaciju upravlja regulatornim okvirima koji su potrebni da bi se omogućila dekarbonizacija energetskog sektora Irske u skladu sa politikom Vlade. Ovo odeljenje snosi

⁵⁶ Internet izvor: <https://www.cru.ie/>

odgovornost za regulaciju interkonektora, politiku povezivanja električne energije i projekte od zajedničkog interesa.

Predsedavajući član Komisije za regulaciju komunalnih usluga ima odgovornosti koje uključuju: regulaciju elektroenergetskih mreža, priključaka i interkonekcija; jedinstveno tržište električne energije; sigurnost snabdevanja električnom energijom; sistemske usluge i fleksibilnost. Ostali članovi komisije odgovorni su za: zaštitu kupaca, podršku aktivnim potrošačima i zajednicama, i ulogu gasa u bezbednom dekarbonizovanom energetsom sistemu.

4.6 Energetski regulator u Velikoj Britaniji (OFGEM)

OFGEM (The Office of Gas and Electricity Markets) je nezavisni energetski regulator u Velikoj Britaniji. OFGEM štiti potrošače energije, obezbeđuje potrošačima zeleniju i čistiju životnu sredinu i osigurava potrošače da se prema njima postupa na pravedan način. OFGEM je odgovoran za rad sa potrošačkim grupama, industrijom i vladom, obezbeđuje pravičan tretman za sve potrošače. Omogućavanje inovacija i konkurencije snižava cene i pruža nove usluge i proizvode za potrošače.

Ovaj energetski regulator radi u statutarom okviru koji određuje parlament. OFGEM vrši regulaciju tamo gde je neophodno kako bi zaštitili interese potrošača, sprovodi istrage o ponašanju kompanije kada smatra da je prekršila uslov svoje licence ili zakonodstvo o konkurenciji ili zahteve zaštite potrošača. OFGEM ima ovlašćenje da traži otkrivanje informacija i da izriče novčane kazne i naloge za izvršenje kompanijama koje su prekršile zakon.

Mreža regulatora Ujedinjenog Kraljevstva (UKRN) je nacionalni konzorcijum predvođen šefovima različitih regulatora (obično glavnog izvršnog direktora ili predsednika). Ciljevi UKRN-a su pružanje efikasnosti regulacije, poboljšanje konzistentnosti ekonomske regulative, poboljšanje razumevanja kako nezavisna ekonomska regulacija funkcioniše u interesu potrošača, investicija, tržišta i ekonomskih performansi. UKRN se sastoji od 13 regulatora Ujedinjenog Kraljevstva uključujući OFGEM.⁵⁷

Izvori finansiranja

OFGEM nadoknađuje troškove od licenciranih kompanija koje reguliše. Kompanije koje imaju licence moraju da plate godišnju naknadu za licencu, koja pokriva troškove ovog energetskog regulatora. OFGEM je nezavisan od kompanija koje reguliše.

Upravljanje i organizacija

Uprava za tržište gasa i električne energije (GEMA) upravlja OFGEM-om. GEMA se sastoji od neizvršnog predsednika, izvršnih i neizvršnih članova. GEMA postavlja prioritete politike, utvrđuje strategiju i donosi odluke o širokom spektru regulatornih pitanja, uključujući

⁵⁷ Internet izvor: <https://www.ofgem.gov.uk/>

sprovedenje i kontrolu cena. Ovlašćenja GEMA-e su predviđena u skladu sa sledećim zakonima: Zakon o gasu (1986), Zakon o električnoj energiji (1989), Zakon o konkurenciji (1998), Zakon o komunalnim uslugama (2000), mere Zakona o preduzećima iz 2002. godine su navedene u velikom broju energetske zakona.

5. Energetski regulatori u Severnoj Evropi

5.1 Danski regulator za komunalne usluge (DUR)

Danski regulator za komunalne usluge je osnovan 2018. godine zakonom o danskom regulatoru za komunalne usluge. DUR (The Danish Utility Regulator) je nezavisni regulator u Danskoj koji ima zadatke da reguliše i prati infrastrukture danskog sektora električne energije, prirodnog gasa i grejanja. DUR je odgovoran za obezbeđivanje dobrog funkcionisanja sektora komunalnih usluga i snabdevanja. DUR obezbeđuje da svi učesnici poštuju važeća pravila i zakonodavstvo. Svrha DUR-a je da obezbedi interese potrošača u sektorima prirodnog gasa i električne energije. DUR teži da uz najniže moguće troškove u kratkom i dugom periodu obezbedi sigurno i stabilno snabdevanje uz isplativ razvoj tehnologije.

Danski energetski regulator obavlja sledeće zadatke⁵⁸:

- Praćenje i analiziranje komunalnih sektora sa ciljem da se obezbedi veći nivo transparentnosti u komunalnim sektorima.
- Reguliše i ima nadzor nad komunalnim sektorima u skladu sa sektoriskim zakonima.
- Stvaranje efikasno integrisanih tržišta snabdevanja u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i regulativom Evropske Unije.

Međunarodne aktivnosti

Danski regulator za komunalne usluge saraduje sa Evropskim nadzornim organima u CEER-u, ACER-u i NordREG-u na razvoju efikasnih maloprodajnih i veleprodajnih tržišta gasa i električne energije.

5.2 Finska agencija za energetiku

Agencija za energetiku je organ za kontrolu i licenciranje koji promovise i nadgleda funkcionisanje tržišta električne energije i gasa, energetske efikasnost, smanjenje emisija i korišćenje obnovljivih izvora energije. Finska agencija za energetiku sprovodi finsku i evropsku klimatsku i energetske politiku.

⁵⁸ Internet izvor: <https://forsyningstilsynet.dk/>

Ciljevi ove agencije su sprovođenje efikasnog funkcionisanja energetskeg tržišta i promovisanje isplative implementacije klimatskih ciljeva. Ova agencija je administrativno-stručna agencija Ministarstva rada i privrede. Načelnik je izvršni direktor, čije se imenovanje i dužnosti uređuju uredbom.

5.3 Švedska inspekcija za energetske tržište (Ei)

Tržišna inspekcija energije (Ei) nadzorni i stručni organ koji radi u ime Vlade i čije aktivnosti doprinose sprovođenju energetske politike Vlade. Glavni cilj Ei-a je da obezbedi da u Švedskoj dobro funkcioniše trgovina i distribucija električne energije, prirodnog gasa i daljinskog grejanja. Ei štiti interese potrošača i jača njihovu poziciju na tržištu. Švedska inspekcija za energetske tržište je odgovorna za razvoj pravila i informisanje kupaca o njihovim pravima. Ei reguliše uslove za monopolske kompanije koje upravljaju mrežama prirodnog gasa i električne energije i prate konkurentna tržišta energije.

Upravljanje i organizacija

Ei čini osam odeljenja, menadžerski tim čine generalni direktor i šefovi odeljenja. Ei ima savet za transparentnost. Savet ima uvid u rad organa i predstavlja savetnika generalnog direktora po raznim pitanjima.⁵⁹

5.4 Norveški energetske regulatorni organ (NVE-RME)

Norveški regulatorni organ za energiju je nacionalni regulatorni organ za tržišta prirodnog gasa i električne energije u Norveškoj. Glavni cilj ovog regulatora je promovisanje društveno ekonomskog razvoja i ekološki prihvatljivog energetskeg sistema sa pouzdanim i efikasnim prenosom, distribucijom, trgovinom i korišćenjem energije. NVE-RME reguliše oblasti kao što su ekonomsko i tehničko izveštavanje u vezi sa mrežnim prihodima, nediskriminatornim ponašanjem, pristupom tržištu i mrežnim tarifama, informacijama o korisnicima, tržišnim ponašanjem i transparentnošću i funkcionisanjem sistema i tržišta.

Norveški energetske regulatorni organ je ovlašćen da sprovodi mnoge odredbe Zakona o energetici. NVE-RME je poseban entitet sa sopstvenim budžetom koji utvrđuje skupština i ima ovlašćenje da deluje u okviru svojih nadležnosti.

Međunarodne aktivnosti

NVE-RME je angažovana u nekoliko međunarodnih aktivnosti kako bi doprinela razvoju nordijskog i evropskog unutrašnjeg tržišta električne energije i gasa. Razvoj pravila i propisa u EU je od velikog značaja za Norvešku. Norveški regulatorni organ za energiju je član Saveta evropskih energetskeg regulatora (CEER), Agencije Evropske unije za saradnju energetskeg

⁵⁹ Internet izvor: <https://www.ei.se/>

regulatora (ACER), Međunarodne konfederacije energetske regulatora (ICER) i Nordijskih energetske regulatora (NordREG).⁶⁰

5.5 Nacionalna uprava za energetiku Islanda (OS)

Nacionalna uprava za energetiku Islanda je vladina agencija u okviru Ministarstva industrije i inovacija. OS je odgovorna za savetovanje Vlade Islanda o energetske pitanjima i srodnim temama, licenciranje i praćenje razvoja i eksploatacije energetske i mineralnih resursa, regulisanje rada sistema za prenos i distribuciju električne energije i promovisanje istraživanja u oblasti energetike.⁶¹

6. Energetske regulatori u Centralnoj Evropi

6.1 Mađarske regulatorni organ za energetiku i javna preduzeća (MEKH)

MEKH je nezavisno regulatorno telo koje ima zakonodavna ovlašćenja nad sledećim oblastima odgovornosti: električna energija, daljinsko grejanje, prirodni gas, komunalne usluge i upravljanje otpadom.

Nadležnosti MEKH-a su sledeće: licenciranje, regulisanje i nadzor cena, održavanje sigurnosti snabdevanja, podrška konkurenciji, energetska efikasnost i integracija obnovljivih izvora energije, praćenje tržišta, zaštita potrošača i poslovi vezani za nacionalnu energetske statistiku. Mađarske regulatorni organ za energetiku podstiče očuvanje resursa životne sredine za buduće generacije i smanjenje troškova potrošnje energije.

Međunarodne aktivnosti

MEKH održava međunarodne odnose na evropskom, bilateralnom i regionalnom nivou, njegovi stručnjaci učestvuju u aktivnostima najviših organizacija i foruma (Regulatorni forum za električnu energiju-Firenca forum, Energetske forum građana - London forum, evropske regulatorni forum za gas-Madriidske forum).

Upravljanje i organizacija

⁶⁰ Internet izvor: <https://www.nve.no/reguleringsmyndigheten/>

⁶¹ Internet izvor: <https://www.nordicenergyregulators.org/>

Predsednik republike imenuje, na predlog predsednika Vlade, predsednika Mađarske regulatorne uprave za energetiku i javna preduzeća na period od sedam godina. Podpredsednika MEKH-a imenuje predsednik Uprave.⁶²

6.2 Regulatorna kancelarija za energiju (The Energy regulatory office - ERO)

Češka regulatorna kancelarija za energiju je osnovana 2001. godine Zakonom o energetici. Zakon o energetici propisuje nadležnosti češke regulatorne kancelarije za energiju među kojima su: kontrolisanje cena, promovisanje konkurencije, licenciranje proizvođača energije i drugih energetskih aktera, zaštita potrošača. Prema zakonu, ERO navodi pomoć za obnovljive izvore energije u svojim odlukama o cenama. ERO je organ kome se potrošači mogu obratiti u slučaju sporova sa svojim distributerom energije.

ERO vrši inspeksijske nadzore na predlog Ministarstva industrije i trgovine ili na sopstvenu inicijativu. Regulatorna kancelarija za energiju ima kontrolnu aktivnost koja je usmerena na nadzor usaglašenosti sa određenim odredbama Zakona o energetici. Predmet ovih kontrolnih aktivnosti je poštovanje obaveza i prava nosilaca licenci, nepoštovanje zabrana obavljanja delatnosti u zaštitnim zonama opreme elektroenergetskog sistema, poštovanje načina obračuna troškova nabavke električne energije prilikom obezbeđivanja električne energije drugom licu bez licence. Usaglašenost sa standardima kvaliteta usluga i snabdevanja u elektroprivredi uz utvrđivanje stanja opreme preko koje se krajnji kupci snabdevaju električnom energijom je predmet kontrole Češke regulatorne kancelarije za energiju. U gasnoj industriji se sprovodi provera ograničenja i zabrana u obavljanju delatnosti u zonama bezbednosti gasnog sistema i zaštitnim zonama.

Međunarodne aktivnosti

ERO ima međunarodnu saradnju sa ACER-om, CEER-om i ERRA-om. ERO igra aktivnu ulogu u ACER-ovim radnim grupama i u ACER-ovom odboru regulatora. Specijalne jedinice regulatorne kancelarije za energiju učestvuju u razgovorima o povezivanju sistema, radu sistema, primeni mrežnih kodeksa i smernicama o trgovini. Radne grupe za gas se fokusiraju na aktivnosti koje rezultiraju implementacijom relevantnih odredbi važećih propisa u modelima nacionalnog tržišta gasa. Pokrenute su intenzivne rasprave o kursu koji treba da prati gasna industrija i treba da poštuje zahteve održivosti korišćenja gasa i prelaska na tehnologije sa niskim sadržajem ugljenika.

ERO učestvuje na sastancima radnih grupa CEER-a (električna energija, rad na integritetu i transparentnosti tržišta, potrošači i maloprodajna tržišta). ERO je punopravni član ERRA-e.

⁶² Internet izvor: <https://mekh.hu/home>

Upravljanje i organizacija

Češkom regulatornom kancelarijom za energiju rukovodi predsednik odbora i deluje u ime ERO-a. U pojedinim slučajevima odbor ERO-e donosi odluke.⁶³

6.3 Regulatorna kancelarija za mrežnu industriju (URSO)

Regulatorna kancelarija za mrežnu industriju (URSO) je slovački državni regulator u mrežnim sektorima gasa, električne energije, daljinskog grejanja i upravljanja vodom. Regulatorna kancelarija za mrežnu industriju ima ulogu da pruži zaštitu kranjem potrošaču od zloupotrebe dominantnog položaja monopolskih snabdevača energijom. Zadatak URSO-a je da obezbedi povraćaj ulaganja privrednih subjekata, kako bi snabdevanje energijom i vodom bilo bezbedno i pouzdano.

Međunarodne aktivnosti

URSO ima aktivnu saradnju sa telima Evropske unije, partnerskim regulatornim organima i međunarodnim organizacijama. URSO je preko svog posrednika aktivni učesnik sastanka Odbora regulatora koji nadgleda neke od zadataka ACER-a (Agencija Evropske unije za saradnju energetske regulatora). Odbor regulatora i stručne radne grupe deluju kao platforma za ACER i regulatore da zajedno rade na integraciji evropskih energetske tržišta i harmonizaciji regulatornih okvira u kontekstu ciljeve energetske politike EU.

URSO učestvuje na sastancima Saveta evropskih energetske regulatora (CEER). URSO je član Regionalnog udruženja energetske regulatora (ERRA).

Upravljanje i organizacija

Organi URSO-a su predsednik i Regulatorni odbor. Državni organi, organi lokalne samouprave i drugi organi javne vlasti ne mogu uticati na Kancelariju u vršenju njenog mandata.⁶⁴

6.4 Nacionalni regulatorni organ u oblasti energetike (ANRE)

Nacionalni regulatorni organ Rumunije u oblasti energetike - ANRE je organizaciono i funkcionalno nezavisan organ čiji je cilj razvoj, odobrenje i praćenje primene seta propisa obaveznih na nacionalnom nivou neophodnih za funkcionisanje tržišta električne energije, prirodnog gasa i toplotne energije u pogledu efikasnosti, transparentnosti, konkurencije i zaštite potrošača.

Glavna ovlašćenja koja su ANRE dodeljena primarnim zakonodavstvom su sledeća: dodeljivanje, menjanje, povlačenje licenci, setifikata ili ovlašćenja, obezbeđivanje pristupa mreži prirodnog

⁶³ Internet izvor: <https://eru.gov.cz/en>

⁶⁴ Internet izvor: <https://www.urso.gov.sk/>

gasa ili električne energije, odobravanje tarife za usluge distribucije i transporta prirodnog gasa i električne energije, obezbeđuje praćenje funkcionisanja tržišta električne energije i prirodnog gasa, odobrava dokumente sačinjene od strane regulisanih ekonomskih operatera u skladu sa zakonskim odredbama, promovise proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, izriče sve proporcionalne mere neophodne za promovisanje efektivne konkurencije i obezbeđivanje pravilnog funkcionisanja tržišta.

ANRE nema pravo regulisanja konačne cene prirodnog gasa ili električne energije. Cene se formiraju na osnovu ponude i tražnje, kao rezultat konkurentskih mehanizama.

Upravljanje i organizacija

ANRE vode predsednik i dva potpredsednika.

Predsednik je zakonski zastupnik ANRE kao samostalnog organa uprave i kao pravnog lica javnog prava. U slučaju privremene nedostupnosti predsednika, pravno zastupanje ANRE-a ima jedan od njegovih potpredsednika, koga imenuje predsednik. U odsustvu potpredsednika pravno zastupanje ANRE-a se dodeljuje najstarijem članu Regulatornog odbora.

Predsetnik ANRE-a ima sledeće dužnosti: odobrava strategiju institucionalnog razvoja ANRE, programe saradnje i programe aktivnosti, koordinira i vodi rad ANRE-a, predstavlja autoritet sa domaćim i međunarodnim institucijama;

Predsednik podnosi Skupštini godišnji izveštaj o radu ANRE-a za prethodnu godinu. Godišnji izveštaj o radu ANRE-a analiziraju Odbor za energetiku, energetska infrastrukturu i mineralne sirovine Senata, Ekonomski odbor, Odbor za industriju i usluge Narodnog veća, Odbor za budžet, finansije, bankarsku delatnost i tržište kapitala Senata. Komisije sačinjavaju i usvajaju zajednički izveštaj, koji se predstavlja pred dva veća parlamenta.

Izvori finansiranja

Finansiranje kapitalnih i tekućih troškova ANRE je u potpunosti obezbeđeno iz sopstvenih prihoda. Godišnji budžet prihoda i rashoda odobrava se po nalogu predsednika ANRE, izvršenje budžeta se vrši u skladu sa procedurama i praksama interne kontrole i revizije.

Međunarodne aktivnosti

ANRE razvija i održava veze sa nacionalnim regulatorima u cilju podrške bilateralnoj, regionalnoj, evropskoj i međunarodnoj saradnji, razmeni praksi i informacija u oblasti regulacije električne, toplotne energije i tržišta prirodnog gasa. Glavne organizacije i fomrati međunarodne saradnje u kojima je ANRE članica su: ACER, ERRA, CEER, ICER, Regulatorni akcelerator energetske tranzicije (RETA), Nacionalno udruženje regulatornih komesara za komunalne usluge, Madrid forum, Forum u Firenci.⁶⁵

⁶⁵ Internet izvor: <https://anre.ro/despre/>

6.5 Nemački autoritet za infrastrukturu (Bundesnetzagentur)

Bundesnetzagentur je nezavisna institucija koja promovira konkurenciju i ima funkciju zaštite prava potrošača na tržištima energije, telekomunikacije, železnice i pošte. Bundesnetzagentur je antimonopolsko telo koje štiti konkurenciju, reguliše pristup mrežama i brine o održavanju visokog kvaliteta snabdevanja Nemačke električnom energijom. Ova nezavisna institucija ima ulogu da reguliše tarife i oblikuje uslove za korišćenje mreža od strane dobavljača gasa i električne energije za snabdevanje svojih kupaca. Bundesnetzagentur organizuje tenderske procedure za promovisanje konverzije snabdevanja energijom na obnovljive izbore. Nemački autoritet za infrastrukturu pruža pomoć i podršku potrošačima u vezi sa žalbama i upitima.

Upravljanje i organizacija

Bundesnetzagentur vode predsednik i dva podpredsednika. Savetodavno veće se sastoji od 16 poslanika i 16 predstavnika nemačkog Parlamenta.

Međunarodne aktivnosti

Nemački autoritet za infrastrukturu je član nezavisnog Saveta evropskih energetske regulatora (CEER) i Agencije Evropske unije za saradnju energetske regulatora (ACER).

Zaključak

Na nacionalno energetske upravljanje evropskih zemalja sve više utiču dešavanja na nivou EU, koja su donela nove zahteve za nacionalno energetske upravljanje država članica EU, ali i impulse za države nečlanice. Kratak osvrt na istoriju evropskih integracija mogao bi dovesti do zaključka da zajednička energetska politika, uz trgovinsku politiku, mogla bi se smatrati jednim od najranijih evropskih pitanja. Ciljevi energetske politike se odnose na osiguranje funkcionalnosti energetskeg tržišta i sigurnosti snabdevanja energijom, promovisanje energetske efikasnosti i uštede energije, podržavanje razvoja nove i obnovljive energije i promovisanje međusobnog povezivanja energetske mreža.

Energetske politiku EU karakterišu tri osnovna cilja:

1. energetska bezbednost, koja sadrži instrumente za osiguranje bezbednog snabdevanja;
2. konkurentnost, integrisanje unutrašnjeg tržišta energije da bi se obezbedila liberalizacija i konkurentne cene;
3. održivost, kako bi se minimizirali uticaji potrošnje energije na životnu sredinu, posebno smanjenjem emisije CO₂.

Trebalo bi da postoji jedinstveno evropsko tržište energije. Struja i gas bi tada slobodno tekla iz zemalja sa viškom u zemlje sa manjkom. Nacionalna pravila za energiju bi trebalo da se zamene evropskim pravilima, tako bi ista pravila za energiju važila svuda u evropskom prostoru. To bi olakšalo razmenu energije.

Literatura

- Banks, F. E. (1983) „*Resources and Energy: An Economic Analysis*“. Lexington: Lexington Books.
- Cabau, E. & Sandberg, L., (2016). “Unbundling of Transmission System Operators”. U: C. Jones, ed. *EU Energy Law: The Internal Energy Market*. Deventer: Claeys & Casteels, pp. 91–191.
- Cabau, E. Sandberg, L. (2016) “Unbundling of Transmission System Operators”. U: C. Jones, ed. “EU Energy Law: The Internal Energy Market”. Deventer: Claeys & Casteels, pp. 91–191.
- Cansu D. Brukhalter (2019) „Legal and Regulatory Framework of European Energy Markets“ Tectum Verlag.
- Davis, L. W. & Muehlegger, E (2010) „Do Americans Consume Too Little Natural Gas? An Empirical Test of Marginal Cost Pricing“. *The RAND Journal of Economics*,41(4), pp. 791–810.
- Diathesopoulos, M., 2010. “Third Party Access and Refusal to Deal in European Energy Networks: *How Sector Regulation and Competition Law Meet Each Other*”. Tilburg: Tilburg Law and Economics Center.
- Euracoal, (2017) „*Coal Industry across Europe*“ Brussels: European Association for Coal and Lignite.
- Hulst, R. & Montfort, A. (2007) “Inter-Municipal Cooperation in Europe”. Dordrecht: Springer.
- Internet izvor: <https://www.cre.fr/en>
- Internet izvor: DERK-a <https://www.derk.ba/>
- Internet izvor: Energetske zajednice <https://www.energy-community.org/>
- Internet izvor: ERE <https://www.ere.gov.al/sq/>
- Internet izvor: RKE-a <https://www.erc.org.mk/Default.aspx>
- Internet izvor: Agencije za energetiku republike Srbije <https://www.aers.rs>
- Internet izvor: <http://icer-regulators.net/welcome-to-icer/>
- Internet izvor: <http://www.iea.org/statistics/>
- Internet izvor: <https://anre.ro/despre/>
- Internet izvor: <https://ec.europa.eu/eurostat>
- Internet izvor: <https://eru.gov.cz/en>
- Internet izvor: <https://forsyningstilsynet.dk/>
- Internet izvor: <https://mekh.hu/home>

- Internet izvor: <https://web.ilr.lu/FR/ILR>
- Internet izvor: <https://www.acer.europa.eu/>
- Internet izvor: <https://www.arera.it/en/>
- Internet izvor: <https://www.bundesnetzagentur.de/>
- Internet izvor: <https://www.ceer.eu/>
- Internet izvor: <https://www.cnmec.es/en/>
- internet izvor: <https://www.creg.be/en>
- Internet izvor: <https://www.cru.ie/>
- Internet izvor: <https://www.dker.bg/>
- Internet izvor: <https://www.ei.se/>
- Internet izvor: <https://www.erse.pt/en>
- Internet izvor: <https://www.iea.org/>
- Internet izvor: <https://www.ief.org/>
- Internet izvor: <https://www.medreg-regulators.org/>
- Internet izvor: <https://www.nordicenergyregulators.org/>
- Internet izvor: <https://www.nve.no/reguleringsmyndigheten/>
- Internet izvor: <https://www.ofgem.gov.uk/>
- Internet izvor: <https://www.opec.org/>
- Internet izvor: <https://www.urso.gov.sk/>
- Internet izvor: <https://www.wto.org/>
- Internet izvor: RAE <https://www.rae.gr/>
- Internet izvor: REGAGEN-a <https://regagen.co.me/>
- Internet izvor: RUE <https://www.ero-ks.org/zrre/sh/per-ne>
- Internet izvor: <https://www.hera.hr/hr/html/index.html>
- Jansen, J.C., Seebregts, A.J. (2010): “Long-term energy services security: What is it and how can it be measured and valued?”, *Energy Policy*, (38) 4: 1654-1664
- Kanai M, (2010) „*Putting a Price on Energy: International Coal Pricing*“. Brussels: Energy Charter Secretariat.
- Kroes, N., (2007) “Improving Competition in European Energy Markets through Effective Unbundling”. *Fordham International Law Journal*, 35(1), pp. 1387–1441.
- Kroes, N., (2007) “Improving Competition in European Energy Markets through Effective Unbundling”. *Fordham International Law Journal*, 35(1), pp. 1387–1441.
- Markandya A, Hunt A (2004) „The externalities of energy security“, final report, Externe-Pol, Bath University, UK.

- Mulder, M., Shestalova, V. Lijesen, M., (2005) “Vertical Separation of the Energy Distribution Industry: An Assessment of Several Options for Unbundling”. The Hague: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.
- North, Douglass C. (1990.) “Institutions, Institutional Change, and Economic Performance” Cambridge University Press.
- OECD, (2001) “Restructuring Public Utilities for Competition”. Paris: OECD.
- Owen AD (2004) „Oil supply insecurity: control versus damage costs“. *Energy Policy* 32(16):1879–1882.
- Palasthy, A., (2002) “Third Party Access in the Electricity Sector: EC Competition Law and Sector-Specific Regulation”. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 20(1), pp. 1–26.
- Penttinen, S.-L., 2014. The role of the Court of Justice of the European Union in the energy market liberalization. In: K. Talus, ed. *Research Handbook on International Energy Law*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 241–275.
- Percebois J (1989) „Economie de l’energie“, Economica, Paris.
- Pielow, J.-C. & Ehlers, E., (2008) “Ownership Unbundling and Constitutional Conflict: A Typical German Debate?” *European Review of Energy Markets*, 2(3).
- Proedrou, F. (2012). “EU Energy Security in the Gas Sector Evolving Dynamics, Policy Dilemmas and Prospects”. Farnham: Ashgate.
- Schülke, C. (2010) “The EU’s Major Electricity and Gas Utilities since Market Liberalization”. Paris: IFRI.
- Subhes C. Bhattacharyya 2011. *Energy economics*. Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law and Policy University of Dundee, UK. pp 249-257.
- Talus, K., (2009) “Public-private partnerships in energy – Termination of public service concessions and administrative acts in Europe”. *Journal of World Energy Law & Business*, 2(1), pp. 43–67.